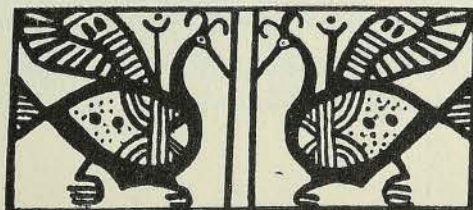

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΧΡ. ΖΙΤΣΑΙΑ, ΚΥΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ
ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΜΙΧ. ΠΑΣΙΑΡΑΗΣ,
ΒΑΣ. ΛΑΖΑΝΑΣ, ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ, ΠΟΣΕΙΔΩΝΗΣ, Ι.Μ.
ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, ΧΡ. ΠΕΤΡΩΝΔΑΣ, Ι. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ,
ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ.

194

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Έτησία συνδρομή	£1.500 μιλς
Έτησία συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£3.000 μιλς
Έτησία συνδρομή εξωτερικού	300 δραχμές ή £3.000 μιλς
Τιμή Τεύχους	£0.250 μιλς

Τά χειρόγραφα δέν έπιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες έπιστρέφονται.
100 άνάτυπα πρós 750 μιλς τή σελίδα πληρώνονται άπό τόν συγγραφέα στόν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ: Γυναίκα τής Κύπρου	33
ΚΥΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ: Τρία ποιήματα	34
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Τό πρώτο παιδί	36
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ: Ό Μακρυγιάννης στό έργο τού Σεφέρη	38
ΜΙΧ. ΠΑΣΙΑΡΑΗΣ: Σήματα	45
ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ: Σωφρονίου και Ποσειδίππου έπιγράμματα	47
Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ: Οί έξωτικοί κόσμοι τού Ί. Βασιλείου	48

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ό 17ος χρόνος μας — ΣΧΟΛΙΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Τό περιοδικό «Νέα Δομή» — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Σύνδεσμος Φιλίας Έλλάς - Κύπρος — Συντονιστική Έπιτροπή Έπιστημονικών, Πνευματικών και Καλλιτεχνικών Έθρομάτων και Όργανώσεων — Χ ρ. Π ε τ ρ ώ ν δ α: Λογοδοσία — ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Δυό παραστάσεις — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Κ. Άσημακόπουλου «Ό Βασιλιάς και τό άγαλμα», Τ. Δημόπουλου «Δόγος και Τέχνη — Ί. Κ υ θ ρ ε ώ τ η: Μαρίας Κυριαζή «Ό Ραμάνα Μαχάρσι και ή Έμπειρία τού Είναι» — Δ. Θ ε ο δ ο ύ λ ο υ: Κ. Χατζηστεφάνου «Η Μέση Έκπαίδευση στην Κύπρο άπό τήν Άνεξαρτησία μέχρι σήμερα» — ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ — Γ. Χ τ ζ η κ ω σ τ η: Κείμενα και μελέται νεοελληνικής φιλολογίας — ΓΕΝΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ

(4 τόμοι)

(Έκδ. Άδ. Παγουλάτου)

τού Δ. Π. ΚΩΣΤΕΛΕΝΟΥ

Περιλαμβάνονται σ' αυτήν και οί Κύπριοι:

Λουκής Άκρίτας, Γλ. Άλιθέρος, Τ. Άνθίας, Π. Βαλδασερίδης, Ν. Βραχίμης, Α. Βορεάδης, Γ. Βουστρώνιος, Α. Γάβρης, Π. Γαλάζη, Χρ. Γαλατόπουλος, Β. Γερμασιότης, Α. Κυπρούλεων, Α. Γιαννίδης, Π. Δρουσιώτης, Β. Ζήνων, Ε. Ζήνων, Στ. Ζουμπουλάκης, Α. Ήλιάκης, Α. Θεοφάνους, Ρ. Κατσελλή, Θ. Κουγιάλης, Μ. Κράλης, Ν. Κρανιδιώτης, Π. Κρυσσιός, Α. Κύρου, Άχ. Κύρου, Κ. Κύρρης, Γ. Κωστάντης, Ν. Φιλίππου, Π. Λεβέντης, Γ. Λεύκης, Π. Λιασιδης, Δ. Λιπέρης, Α. Λυκαύνης, Σ. Λυσιώτης, Γ. Μαρκίδης, Α. Μαχαιράς, Τ. Μελάς, Σ. Μενάρδος, Π. Μεράνος, Β. Μιχαηλίδης, Κ. Μόντης, Τ. Μπάτης, Μ. Νικολαΐδης, Ν. Νικολαΐδης, Ί. Οίκονομίδης, Κ. Όλύμπιος, Ε. Παιονίδου, Ε. Παναγή, Ν. Παναγιώτου, Σπ. Παπαγεωργίου, Γ. Παπαδόπουλος, Μ. Πασιαρδής, Α. Παστελλάς, Α. Παυλίδης, Α. Περνάρης, Θ. Πιερίδης, Κ. Προυσής, Α. Πυλιώτης, Α. Ροδίνη, Α. Ροδίνης, Ν. Ροδινός, Ζ. Ρωσιδης, Α. Σιακαλλή, Ν. Σαρίπολος, Κ. Σπυριδάκης, Φ. Σταυριδης, Τ. Στεφανίδης, Τ. Στυλιανού, Λ. Ταβερνάρη, Γ. Φάνος, Α. Φαντάζης, Γ. Πιερίδης, Ε. Φραγκούδης, Τ. Φυλακτού, Δ. Χαμπουλίδης, Κ. Χαλαμπίδης, Ν. Χατζηγαθρίηλ, Κ. Χατζηγιάννου, Α. Χατζηκώστας, Φ. Χατζησωτηρίου, Γ. Χειμαρρίδης, Α. Χουρμούζιος, Α. Χριστοφίδης, Κύπρος Χρυσάνθης.

Υπεύθυνος κατά τόν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στα Τυπογραφεΐα «ΘΕΟΠΡΕΣΣ» Λτδ., Τηλ. 44940 - 48883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ'

Ν Ι Ο Β Ρ Η Σ 1976

Άρ. 194

ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Άρματώθηκες τήν απόφαση.
Πήρες για φλάμπουρο πανώ
μέ τή γραφή του δικίου και ξεκίνησες.
Έστιάδα διωγμένη απ' τους θωμούς.
Πορεία τήν πορεία κι αγώνα τον αγώνα.
Πού κατοικεί το δικίο του καιρού μας;

Περνάς κι αναθλύζει κύμα αιμάτινο
από τής γής σου τὰ σπλάχνα.
Ή φωνή σου σπάει τ' ούρανοῦ τὸ κρύσταλλο.
Φτάνει ὡς τὰ πόδια του Θεοῦ
και πισωγυρίζει ραγισμένη.
Σὲ στοχάζομαι ἰλόφωτη, ἀρχαγγελική.
Μὲ βουργκαμμένα σύννεφα στὰ μάτια.

Τὰ ὑψωμένα χέρια σου, δὲν εἶναι
γιὰ νὰ δείξουν τὸν τύπο τῶν ἤλων
ἀπὸ τις πληγωμένες παλάμες.
Δὲν ἱκετεύουν, δὲν προσεύχονται.
Εἶναι γιὰ νὰ χαράξουν τὴ γραμμὴ.
Νὰ διαλαλήσουν τὴ γιγάντια πίστη.
Και νὰ σφραγίσουν τὴν πικρὴ ἐποχὴ.

Εἶναι γνωστὸς ὁ δρόμος
τῆς Πατρίδας σου.
Διαβαίνει ἔλους τοὺς κύκλους
τῆς δοκιμασίας και θγαίνει ἡρωϊκὰ
στὸ ξέφωτο σὰν ἄστρο.
Κι ἐκεῖ στὸν ὄρθρο τῆς Ἀνάστασης
του κόσμου ἢ ἀμαρτωλὴ ψυχὴ
μεταλαβαίνει.

Κι ἀπὲ νὰ ζῶσεις τοῦτο τὸ πανὼ
καὶ σβέλτη ν' ἀνασκουμπωθεῖς
νὰ ξαραχνιάσεις ὅλες τίς γωνιές
νὰ πλύνεις τὴ μαυρίλα.
Καὶ στ' ἀσημένιο τάσι τῆς Στετῆς
γιὰ νὰ ξορκίσεις τὸ κακὸ
μὲ φύλλα ἔλιᾶς τὸ σπῆτι θὰ καπνίσεις.

Κι ἐσὺ στὰ μάκρη τῶν καιρῶν
τὴν ἱστορία ἐρουργεῖς
«καὶ λειτουργεῖ τὸ θᾶμα».
Γιὰ νὰ φυτέψεις στὴν ἀδλὴ σου
γιασεμί καὶ λασμαρί
κι ἀνθὸ τοῦ γλυκανίσου
νὰ μερώσει ὁ τόπος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ε Μ Φ Α Σ Η

Δυὸ πέτρες εἶχαμε, τὴ μιὰ τὴ χάσαμε στὸν πόλεμο,
τὴν ἄλλην ἔστειλε ὁ Θεὸς βροχή, τὴν ἔλειωσε.
Καὶ τώρα ποῦ θὰ πάω χωρὶς βουνὸ στὰ μάτια μου;

Κάνω νὰ φύγω, θρίσκω μιὰ γριὰ μεγαλοδύναμη.
Μοῦ λέει: «Τὸ Διεθνὲς Ἔτος Γυναίκας εἶμαι,
τῆς θαυμαστῆς UNESCO τέκνο ἀστεῖρευτο.
Ἔχασα τὰ παιδιὰ μου καὶ τὸν ἄντρα μου·
τὸν τελευταῖο τὸν ἔκαναν μπροστά μου γαίματα».

Καὶ τὰ παιδιὰ σου; «Μὴ ρωτᾶς, ποῖος ξέρει.
Φροντίζω νὰ πεθάνω, δὲ μ' ἀφήγουνε.
Θὰ ζήσω, λέω, μὰ πάλι μένω ἀνύπαρκτη.

Κάποιος μοῦ κλέβει τὴν ψυχὴ ἕνα βράδι·
παρακαλῶ νὰ μοῦ τρυπήση χέρια πόδια
γιὰ νὰ ζητῶ τὰ σπλάχνα μου ἀνεμπόδιστα.

Ἐπάρχει Θεός, ὑπάρχει, Αὐτὸς θὰ κρίνη
πότε καὶ πῶς θὰ ζήσουμε καὶ μεῖς»:

*Ιούνης 1976

ΒΕΒΑΙΟΣ ΠΝΙΓΜΟΣ
 Ἡ
 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΙΣΣΙΝΓΚΕΡ

Κάθε πού γίνεται ἓνα πόλεμος
 μετατοπίζεται μιὰ πόλη, ἓνα νησί.
 Ἄκοῦμε τὴ χερσόνησο τῆς Καρπασίας
 ἢ τὴ χερσόνητο Σινᾶ, ὑψίπεδα καὶ θάλασσοι.
 Καβούρια κουβαριάζονται, γίνονται βράχια·
 σκοτώνονται ἄνθρωποι, καταλαβαίνετε.
 Γεννιέται φονικό τριγύρω ἀπὸ μιὰ πέτρα,
 τὸ αἷμα ραίνει τοὺς ἀμμόλοφους, αὐτὸ εἶναι ὄλο.

Καὶ σὺ αἰσχρὲ, πανέξυπνε ἄρπαγα, μάσκα τοῦ κόσμου,
 ἔθγαλε τὸ λιθάρι ἀπ' τὴν καρδιά σου,
 κάρφωσε τὸ μαχαίρι σου στὴν ἀκροθαλασσιά,
 ξεντύσου, πήδα, δούλιαξε, γιατί θὰ μετανοιώσης,
 ξεντύσου, πήδα, δούλιαξε, γιατί θὰ μετανοιώσης.

Αὐτὰ εἶπε ὁ Ριμάκο ἐν τῇ ἀγνοίᾳ του
 καὶ ἔπιασεν ἓνα σπάγγο γὰ τυλίγη.

Γενάρης 1976

ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ

Ὁ διάβολος εἶναι ἀξιαγάπητος ἄνθρωπος,
 ἄλλ' ὄχι ὡς ἐκ τούτου μετριοπαθής.

Εἶναι ἀγωνιστής, ξέρει ἀπὸ λάχανα,
 μασάει Ἀριστοφάνη καὶ Εὐριπίδη,
 καὶ αὐτὰ πού κρύβει δὲν τὰ φανερώνει —
 ἐξέχουν ἀπὸ τὴν οὐρά του, δυστυχῶς.

Μέρα τὴ μέρα πέφτουν λέπια, ξελεπίζεται
 ὁ διάβολός μας ὁ ἀξιοπρεπής.
 Ἄπὸ τὸ ἦθος του θὰ κρίνης τὸ βρακί του
 καὶ τὴ γαλάζια σκούφια του, τὴν τ' οὐρανοῦ.

Ἄνάθεμα τὴν ὥρα πού γεννήθηκαν
 ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπάτη μὲς στὸν κόσμο·
 κάνουν καλὸ κρασί, ἀλλὰ εἰ τ' ὄφελος;

Γυρίζει ὁ χρόνος καὶ τοὺς φτύνει ἀνάποδα —
 θὰ τοὺς γνωρίσετε ἀπὸ τὴν πρεμούρα
 ὅταν ἐρθῇ τὸ φῶς σὲ τέσσερα ἔτη.

Αὐγούστος 1976

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΑΙΔΙ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Βρήκανε έξω απ' τὸ χωριό, κάπου στὶς πλαγιές τοῦ Τροόδου, μιὰν ξεχαρβαλωμένη σὰν τὴ ζωὴ τους παράγκαι καὶ χώσανε μέσα τὴν πίκρα τους. Οἱ ἄλλοι ξεριζωμένοι καθήσανε στοιθαγμένοι σὲ σπίτια, μοιράζοντας ἀναμεταξύ τους τὸ χῶρο, στὴν ἀρχὴ μὲ κατανόηση καὶ πῶς ὕστερα μὲ προστριβές καὶ χτυπητὰ λόγια. Τὸ δικό τους ζευγάρι ἦταν ἀνεπιθύμητο ὅπως φαινόταν ἀπὸ τὶς ἐκφράσεις λύπης. Διαδόθηκε πῶς αὐτὴ ἄνοιξε σ' αἱμορραγία καὶ πῶς ἀπόβαλε. Ποιὸς ὅμως συγκρατεῖ τὸ κουτσομπολιό;

Ὁ ἄντρας τοῦτο τὸ δειλιγὸ καθόταν στὸ φαγωμένο σανιδένιο σκαλοπάτι τῆς παράγκας καὶ κοιτοῦσε τὰ βουνά, πού παίρνανε πιά ἓνα μολυδένιο χρῶμα. Ἡ κουρασμένη μέρα ὑποχωροῦσε στὸν κόρφο π' οὐρανοῦ μ' ἓνα βραδύ, σχεδὸν ἀσήκωτο ρυθμό. Τὰ χαμηλὰ πεῦκα τῆς πλαγιᾶς κάτι σιγοφιθυρίζανε μέσα σ' ἀδύναμο ἀγέρι. Μόνο μιὰ γέριχη συκιὰ ἀπλωνε τοὺς κλώνους πῶς κοντινὰ σὰ γριά πού συλλογᾶται τοὺς παλιούς καιρούς.

—Θὰ κρῶσεις, τοῦ λέει ἡ φωνὴ τῆς γυναίκας του.

Δὲν ἀπάντησε. Κοιτοῦσε πέρα τὸ χωριὸ του στὸν Πενταδάκτυλο, τὸ μάντευε μέσα στοὺς ἔσκιους, δὲ μπορούσε: αὐτὸ θάταν ἐκεῖ στὸ βαθὺ μαύρισμα τοῦ βουνοῦ. Ὑστερα πήρε τὰ μάτια του καὶ σὰν τὸ τρομαγμένο ἀγρίμι χύμηξε μὲς στὸ ἀντικρυνὸ ἀνάριο δάσος.

Ἡ γυναίκα του εἶδε τὸ φευγιό του μὲ μιὰ πετρωμένη ματιά. Ἐμεινε στὴν ἀνοχτὴ πόρτα τῆς παράγκας ἀμίλητη, καρφωμένη πάνω στὸ πάτωμα. Δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα της νὰ τὸν καλέσει. Τὸ μάτι της δὲν εἶχε δάκρυ κι ἄς ἔμεινε ἀρκετὰ ὀρθάνοιχτο.

Ἐκεῖνος ἔτρεχε. Πότε γλυστροῦσε κ' ἔπεφτε. Σηκωνόταν σὲ λίγο, βαρυσάσαινε, ξανάτρεχε χωρὶς νὰ κοιτάζει πού πάει, χτυποῦσε στὰ θελοντὰ φύλλα τῶν χαμηλῶν πεύκων, δὲν πρόσεχε νὰ προσυλαχτεῖ... ὅσπου πιά κουράστηκε καὶ ξάπλωσε μπρούμυτα στὸ χῶμα. Μύρισε τὴ μυρωδιὰ τοῦ πεύκου καὶ τοῦ χορταριοῦ. Καὶ τοῦ ἦρθε ἀσυγκράτητο τὸ κλάμα. Σπαρτάρησε ὅσο μπορούσε. Ὑστερα γύρισε ἀνάσκελα κ' εἶδε τὸν ἀσυγκίνητο οὐρανὸ.

—Γιατί, Θεέ μου, νὰ μοῦ λάχει ἐμένα τὸ κακό; Γιατί, Θεέ μου;

Κ' ἐκεῖ ξανάζησε τὴ μαύρη του στιγμὴ.

«Τὸ ντουφεκίδι σταμάτησε. Ἐπεσε στὸ χωριὸ του μιὰ νεκρικὴ σιγὴ πού φοβόσουνε περισσότερο ἀπ' τὸ δούσιμα τῶν βολιῶν. Καρτεροῦσε. Καὶ ξαφνικὰ ἀκούστηκε ἡ φωνή:

—Μᾶς κυκλώσανε. Πήσανε οἱ Τούρκοι τὸ χωριό. Ὁ Θεὸς δοηθὸς καὶ προστάτης μας.

Ἡ γυναίκα του κόλλησε ἀπάνω του σὰν τὸ φοβισμένο παιδί πού ἀκούει τὴ βροντὴ.

Σὲ λίγο σπάζανε τὴν πόρτα καὶ κάποιες ἄγριες μορφές ὀρμούσανε μὲς τὸ σπίτι. Ἐνας ἄντρακλας, πού τὰ μάτια του στάζανε αἷμα, τοῦ κόλλησε τὸ ντουφεκὶ στὸ στήθος καὶ τοῦ ἔνεφε νὰ πάει πῶς πέρα στὸν τοῖχο. Οἱ ἄλλοι ἀρπάζανε τὴ γυναίκα καὶ τὴ σύσανε πῶς μέσα, ἐνῶ ἐκεῖνη φώναζε κοιτάζοντας τὸν ἄντρα της.

—Μή, κ' εἶναι ἔγκυος ἡ ἔρμη, τοὺς φώναζε ἐκεῖνος.

Τ' ὄπλο τὸν χτύπησε δυνατὰ στὸ στήθος. Καὶ κεῖνος ρούφηξε τὴ γλώσσα του. Ἐνοιωσε τὸ σῶμα του νὰ αἰωρεῖται μέσα στὸ κενό. Ἀλάφρωσε καὶ μπήκε μέσα στὰ μολυδένια σύννεφα, πού ἀπλώνανε τριγύρω του τὰ ψαλιδισμένα τους ἄκρα, ξεφτι-

σμένα, αλλά δρμητικά νά τόν δέσουν. Κάτω ἦταν μιὰ μαύρη γῆ. Καί μερικοί ἀχάτινοι θράχοι κοφτεροί λάμπανε πότε - πότε: «τάχα στήν κόψη τους θά τόν ρίξει ἡ θύελλα;». Ὑστερα ἔνοιωσε πῶς στριφογύριζε μέσ στήν καρδιά τοῦ ἀνεμοστρόβιλου. Κάτι χαρτιά καί κομμάτια ξύλα τόν χτυπούσαν ἀπ' ὄλες τίς μεριές. Σέ λίγο συνῆλθε. Ὁ ἰδρώτας τοῦ μούσκεψε ὅλο τὸ σῶμα, ὅπως ὅταν πέφτει ἀπότομα ὁ πυρετός. Καί ξαφνικά σταμάτησε νά σκέφεται, ν' ἀκούει, νά αἰσθάνεται. Ἐγινε ἕνα λάστιχο, ἕνα κομμάτι κρέας ἔτοιμο νά σωριαστεῖ. Ἡ κἀνή τοῦ ὅπλου τόν ἀνάγκασε νά σταθεῖ στά πόδια του ξανά.

Ἀπὸ τὸ δωμάτιο ἀκούστηκαν οἱ φωνές τῆς γυναίκας του. Σέ λίγη ὥρα βγήκανε δυὸ ἀποχαυνωμένοι μὲ γδαρσίματα στὸ πρόσωπο. Ὁ ἕνας πῆρε τὴ θέση τοῦ φρουροῦ. Ὁ δεύτερος τοῦ θάρσε μιὰ γροθιά ξεστομίζοντας μερικές θρισιές. Τούτη ἡ γροθιά μὲ τὸ ἄρμυρὸ αἷμα, πού ἔσταζε ἀπ' τὸ στόμα, τοῦ μολόγησε τὴν τελικὴ του πτώση. Ποῦ πῆγε ὁ νοῦς του; Σέ σπασμένες εἰκόνες χωρὶς καθαρὸ νόημα. Κι αὐτὴ ἡ περιπλάνηση μέσα στίς εἰκόνες κράτησε ἕνα αἰῶνα.

Βγήκε κι ὁ ἄλλος ἀπ' τὸ δωμάτιο. Οἱ τρεῖς χασκογέλασαν κι ἀφήσανε τὸ σπῆτι. Αὐτὸς ἔτρεξε σάν τρελλὸς στὸ δωμάτιο. Βρῆκε τὴ γυναίκα του ξαπλωμένη κατάχαμα μὲ ξεσκισμένα τὰ ροῦχα καί γουρλωμένα τὰ μάτια. Ἐμεινε ἀμίλητος στὸ πλάι της. Καί σέ λίγο ἡ βραχνὴ φωνή της ξεσήκωσε τὸ χῶρο.

—Τὰ νεφρά μου, τὰ νεφρά μου.

Ἐνα κομμάτι ἀσημάτιστο κρέας μ' αἵματα ἔπεσε ἀπὸ τὰ σπλάχνα της στὸ πάτωμα».

Σὰ νὰ τὰ ξαναζοῦσε ὅλ' αὐτὰ καυτὰ σάν ἐκείνη τὴ δίσεκτη μέρα.

Τὸν πῆρε ἕνα ἀνατρίχιασμα σάν τὸ παροξυσμὸ τῆς μαλάριας, πού ἔπαθε στὰ μικρά του χρόνια.

Πόσην ὥρα ἔμεινε στὸ δάσος δὲν ἤξερε. Κάποτε πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, καμπουριασμένος ἀπὸ τὸ θάρος. Ἐνα μικρὸ φωτάκι πέρα τὸν ὀδηγοῦσε πρὸς τὴν παράγκα. Ἦταν τοῦτο ἕνα ἀστέρι μέσα στὴ νύχτα του, χωρὶς ὅμως καμιὰ θερμὴ, χωρὶς καμιὰν ὑπόσχεση.

Ἀργὰ ἔφτασε στὸ προαύλιο, κοιτάζοντας χάμω τὸ σκοτάδι τῆς γῆς. Μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς παράγκας στεκόταν ἀσάλευτη ἡ γυναίκα του. Δὲν τῆς μίλησε. Πύρισε καὶ κἀθησε στὸ σαραβαλιασμένο σκαλοπάτι. Ἐκείνη τὸν ἄγγιξε στὸν ὄμο.

Ἐκεῖνος, σὰ νὰ μονολογοῦσε, ἀπάντησε στὸ ἄγγιγμα:

—Ἄς μᾶς ἔμενε τουλάχιστον τὸ παιδί μας, τὸ πρῶτο μας παιδί.

Κ' ἔπεσε ἡ σιγὴ γύρω σάν τὴν πλάκα τοῦ θανάτου.

Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ ΚΑΙ ΔΥΟ ΦΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ "ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ" ΣΤΗ "ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΣ"

Είναι γενικά γνωστός ο θαυμασμός και η εκτίμηση του Σεφέρη για τον Μακρυγιάννη, τον αγωνιστή και τον συγγραφέα, που τον νιώθει όχι μόνο δάσκαλό του — και στη γλώσσα και στη σκέψη και στην ανθρωπιά — αλλά και σημαντικό σταθμό στην όλη ελληνική γραμματεία. Από τη στιγμή που τον πρωτογνώρισε, του αποκαλύφθηκε ένας κόσμος συναρπαστικός, με αδιάκοπη και αμείωτη γοητεία, όπου καταφέυγε πάντα για παραμυθία και ενδυνάμωση.

«Από τα '26 που έπεσαν στα χέρια μου τα «Απομνημονεύματα», ως τα σήμερα — γράφει στα 1943 — δεν πέρασε μήνας χωρίς να ξαναδιαβάσω λίγες σελίδες τους, δεν πέρασε εβδομάδα χωρίς να συλλογιστώ αυτή την τόσο ζωντανή έκφραση. Με συντρόφεψαν σε ταξίδια και σε περιπλανήσεις, με φώτισαν ή με παρηγόρησαν σε χαρούμενες και σε πικρές στιγμές. Στον τόπο μας, όπου είμαστε τόσο σκληρά κάποτε αυτοδίδακτοι, ο Μακρυγιάννης στάθηκε ο πιό ταπεινός αλλά και ο πιό σταθερός δάσκαλός μου.¹ Η αδελφή του ποιητή Γιώanna Τσάτσου, στο βιβλίο της «Ο αδερφός μου Γιώργος Σεφέρης», βεβαιώνει πως στα 1926 ο ποιητής, μελετώντας για τον διαγωνισμό προσλήψεως υπαλλήλων στο Υπουργείο Ξεωτερικών, «τά βράδια, για να ξεπλύνει το μυαλό του από τα νομικά και την καθαρεύουσα, διάβαζε Μακρυγιάννη».² Χρόνια ύστερα, ο ίδιος ο ποιητής, πρόεδρος της Ελλάδας στην Αγκυρα (1949), μέσα στη μονοτονία της υπηρεσίας και την ανία του τουρκικού οροπέδιου, βρίσκει πάλι καταφυγή στο λόγο του αγωνιστή του '21: «Διάβασα σήμερα το πρωί λίγες γραμμές του Μακρυγιάννη: λουτρό καθαρτήριο».³

Αυτό το «καθαρτήριο λουτρό» ο Σεφέρης θέλησε να το επαναλάβει και στις τελευταίες εβδομάδες της ζωής του, με την επίσκεψή του στο χωριό του Μακρυγιάννη: «Ο Γιώργος Σεφέρης αποχαιρέτησε την ελληνική υπαίθρο, που τόσο λάτρευε, τον περασμένο Αύγουστο.⁴ Τότε έκανε τον τελευταίο του περίπατο. Είχε ξρθει ή γαλλίδα δημοσιογράφος Άνν Φιλίπ (χήρα του ήθοποιου Ζεράρ Φιλίπ) και του ζήτησε να μιλήσει:— Θα τα πούμε, της είπε, κάνοντας και ένα ωραίο περίπατο.

Πήγαν στο Σούνιο, στην Όλυμπια, στους Δελφούς και κατέληξαν στο χωριό του Μακρυγιάννη, την Αδορίτη, έξω από το Λιδωρίκι. Σάν να προαισθανότανε το τέλος του πήγε να προσκυνήσει για τελευταία φορά τον τόπο που γέννησε τον Μακρυγιάννη που τόσο θαύμαζε. Εκεί τον ρώτησε:

Άνν Φιλίπ: Μετά τη διαμονή σας στη Γαλλία, γυρίσατε στην Ελλάδα. Ποιοι Έλληνες συγγραφείς σας έκαναν τότε μεγαλύτερη εντύπωση;

Σεφέρης: Ο Μακρυγιάννης και ο Σολωμός. Ο Μακρυγιάννης... [δίνει στοιχεία

1. Ένας Έλληνας — ο Μακρυγιάννης, Δοκίμες, Β' έκδοση, Φέξης, Αθήνα 1962, σελ. 174. Και άλλοι: «Από τότε, κάθε καινούργιο αντίκρουσμα [των ζωγραφιών του Θεόφιλου] ήταν σαν εκείνη την πρώτη φορά. Κάτι σά να έπεσε ο τοίχος μιας πληχτικής κάμαρας... Η ίδια συγκίνηση όπως όταν πρωτοδιάβασα τα «Απομνημονεύματα» του Μακρυγιάννη». (Θεόφιλος, Δοκίμες, 19622, σελ. 56).

2. Γιώannas Τσάτσου, «Ο αδερφός μου Γιώργος Σεφέρης», Αθήνα 1973, σελ. 247.

3. Μέρη του 1945—1951, Κυριακή 24 Ιουλίου 1949, σελ. 139. Και παλαιότερα (στα 1943): «Κείμενα σαν του Μακρυγιάννη είναι, καθώς πιστεύω, κείμενα καθαρτήρια». (Δοκίμες, 19622, σελ. 200).

4. 1971.

για τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες του]. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός... μὲ δίδαξε καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν συγκρότηση τῶν φράσεών καὶ μοῦ ἀπεκάλυψε ὀρισμένα τεχνικὰ πράγματα ποὺ ἐγὼ δὲν ὑποπτευόμουν κἀν, τὴν διάρθρωση τοῦ λόγου, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια. Δὲν τοῦ ἄρεσαν τὰ μασκαραλίγια τῆς ρητορικῆς. Ἦταν μεγαλωμένος μὲ ἀνθρώπινα στοιχεῖα: ὁ πεζὸς τοῦ λόγου εἶναι ἐξαιρετικὰ ζωντανὸς καὶ κοφτερός...»⁵

Ἀκριβῶς ὁ λόγος τοῦ Μακρυγιάννη, ἡ γλῶσσα, τὸ ὕφος του, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κυρίως θαυμάζει στὸν ἀγωνιστὴ συγγραφέα ὁ Σεφέρης. Αὐτὸς ὁ πεζὸς λόγος, τὸ γράμμα τοῦ Μακρυγιάννη, ποὺ «εἶναι σχεδὸν ὀλότελα μιὰ δική του ἐφεύρεση»⁶ — πρᾶγμα ποῦ, ἔχι τυχαῖα, συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Σεφέρη — τοποθετεῖ τὸν συγγραφέα τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» στὴν κορυφὴ τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας: «Γὰρ δυὸ σημαντικώτερα μνημεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου εἶναι, τὸ ἕνα «Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυθος»... τὸ ἄλλο τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ «πῶποτε μὴ ἀναγνώσαντος» Μακρυγιάννη».⁷ Καὶ μὲ πῖθ ἀπόλυτο καὶ κατηγορηματικὸ τρόπο: «Ὁ Μακρυγιάννης εἶναι ὁ πῖθ σημαντικὸς πεζογράφος τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας».⁸ Ἄλλοῦ ὁμολογεῖ ὅτι τὰ Δημοτικὰ Τραγούδια κι ὁ «Ἐρωτόκριτος», καθὼς καὶ ὁ Μακρυγιάννης, τοῦ ἔμαθαν «πάνω στὴν ἐλληνικὴ γραφὴ πολὺ περισσότερα ἀπὸ πολλοὺς θεολόγους τῆς λογοτεχνίας».⁹ Στὸ δοκίμιό του «Ἑλληνικὴ Γλῶσσα»,¹⁰ δίνει δυὸ δείγματα «ἀτόφιας ἐλληνικῆς φωνῆς». Τὸ ἕνα εἶναι ἀπόσπασμα δημοτικοῦ τραγουδιοῦ· τὸ ἄλλο εἶναι κομμάτι ἀπὸ τὸ τέλος τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Μακρυγιάννη.¹¹

Αὐτὸ ποὺ εἶναι, γιὰ τὸν Σεφέρη, ἰδιαιτέρα ἀξιοθαύμαστο στὸ κείμενο τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι ἡ «λειτουργία» τῆς λέξης σ' αὐτό. «Ὅσο λιγότερες λέξεις ἀδρανοῦν σ' ἕνα κείμενο, ὅσο λιγότερες μποροῦν ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ ἄλλες ἢ νὰ παραλειφθοῦν ἐντελῶς, τόσο τελειότερη εἶναι ἡ γλῶσσα: «Ὁ καλύτερος τρόπος νὰ κρίνουμε ἕνα κείμενο εἶναι νὰ κοιτάξουμε νὰ ὀροῦμε ποιῆς λέξεις δὲ λειτουργοῦν... Τὸ ποσοστὸ τῶν λέξεων ποὺ δὲ λειτουργοῦν στὸν Μακρυγιάννη εἶναι μικρότερο παρά στὰ ἔργα ἄλλων τῶν πεζογράφων μας ποὺ ξέρω».¹²

Τὴ γλῶσσα τοῦ Μακρυγιάννη τὴ μελετᾷ μὲ σεβασμὸ καὶ ἐπιμονή, τόσο ποὺ νὰ μπορῆ νὰ διαπιστῶνῃ λ.χ. ὅτι ὁ «γλωσσικὰ ἀτόφιος» ἀγωνιστὴς δέχεται, καθὼς προχωροῦν τὰ ἀπομνημονεύματα, τὴν ἐπίδραση τῆς λόγιας συνήθειας, ποὺ γίνεται ὀλοένα πῖθ μεταδοτικὴ μὲ τίς ἐφημερίδες καὶ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους.¹³

Ἡ καθαρότητα ὅμως τῆς γλώσσας δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ καταξιώσῃ ἕνα συγγραφέα. Πέρα ἀπ' αὐτὴν ἐκτείνεται ὁ στοχασμὸς, ὁ παλμὸς, τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα, ποὺ «εἶναι ὁ ἄνθρωπος», κατὰ τὴν καθιερωμένη πῖθ διατύπωση τοῦ γάλλου

5. Γεώργιος Κορωνάιος, Γεώργιος Σεφέρης, Στήλη, α, σελ. 135—36.

6. Δοκίμιές, 19622, σελ. 177. Πρὸβλ. καί: «Ὁ Μακρυγιάννης δημιουργεῖ ἔκφραση σὲ κάθε του ὄρα». (Δοκίμιές, 19622, σελ. 182).

7. Ὁ.ἄ., σελ. 56—57. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τῶν «Δοκιμῶν»: «Τὸν νομίζω σὰν ἕνα μεγάλο διδάσκαλο τῆς γλώσσας μας. Ἄν ἐξαίρεσω τὴν ἐρειπωμένη «Γυναίκα τῆς Ζάκυθος» τοῦ Σολωμοῦ, δὲν ξέρω ἄλλο κείμενο στὰ νέα μας γράμματα ποὺ νὰ θυβάσκῃ τόσα πολλὰ, ὅσο τὸ κείμενο τοῦ Μακρυγιάννη». (Ὁ.ἄ., σελ. 199). Ἀκόμη: «Μὲ τὴν κατάλυση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους... γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ὁ μόνος πραγματικὸς ποιητὴς ποὺ ἔχει τὸ Γένος εἶναι ὁ ἀνώνυμος καὶ ἀναλφάβητος λαός, καί... ὁ μόνος σπουδαῖος πεζογράφος, ποὺ ξέρω ἐγὼ τουλάχιστον, εἶναι πάλι ἕνας ταπεινός, ποὺ μαθαίνει λίγα γράμματα στὰ τριάντα τόσα του χρόνια — ὁ Μακρυγιάννης». (Ὁ.ἄ., σελ. 43—44).

8. Δοκίμιές, 19622, σελ. 195.

9. Ὁ.ἄ., σελ. 134.

10. Ὁ.ἄ., σελ. 29—40.

11. Ὁ.ἄ., σελ. 33—34.

12. Ὁ.ἄ., σελ. 200—201.

13. Ὁ.ἄ., σελ. 230.

Buffon, και πού είναι απόρροια των εμπειριών, των αγωνιών και των αγώνων κάθε δημιουργού με τη ζωή και με την τέχνη του. «Ύφος είναι οι δυσκολίες που βρίσκει ένας άνθρωπος για να εκφράσει κάτι, ύφος είναι ή ανθρώπινη προσπάθεια, «ύφος είναι ο άνθρωπος», όπως διδάσκει ένα σοφό ρητό. Γι αυτό το ύφος του Μακρυγιάννη είναι τόσο πραγματικό. Και μοναδικό γιατί ήταν μοναδικές οι δυσκολίες του». ¹⁴ Έτσι, στο γράψιμο του Μακρυγιάννη, διαπιστώνει ο Σεφέρης, «συλλαβίζεις πολύ περισσότερο από τις λέξεις, την επίμονη βούληση του συγγραφέα να ζωγραφίσει στο χαρτί τον εαυτό του». ¹⁵

Αυτή ή βούληση, αυτός ο αγώνας, είναι μια τραγική πάλη του Μακρυγιάννη με τα ριζωμένα «μέσα στα σπλάχνα του» ένστικτα της φυλής του, για να κερδίσει «την ελευθερία, το δίκαιο και την ανθρωπιά». ¹⁶ Ακριβώς όπως συνέβαινε και με τη γραφή του Σεφέρη, καθώς κουβαλούσε μέσα του τα ένστικτα, τις αγωνίες, τις προσδοκίες και τις απογοητεύσεις της φυλής του, στη δική του εποχή. Για να δείξει πιδ καθαρά τι σημαίνει νεύρο, σπίθα, στοχασμός, γνήσιο ύφος γνήσιας ψυχής, αντιπαρθετεί ο Σεφέρης τον απομνημονευματογράφο Μακρυγιάννη με τον διότεχνό του, στον τομέα αυτόν, σοφό λόγο του ΙΘ' αιώνα Αλέξανδρο Ραγκαβή:

«Όταν πάρω μια σελίδα των «Απομνημονευμάτων» του Μακρυγιάννη και μια σελίδα από τα Απομνημονεύματα του Ραγκαβή, ενός καταπληκτικά μορφωμένου ανθρώπου για την εποχή του, βρίσκω πώς ή λέξη, ή φράση, ο τόνος, ο ρυθμός, το λογοτεχνικό κείμενο τέλος πάντων του λόγιου μοιάζει με μωρολόγημα μπροστά στο γράψιμο του αγράμματος. Και για να μη νομιστεί πώς είναι ή διαφορά δημοτικής και καθαρεύουσας που μ' επηρεάζει, θα πρόσθετα πώς και ή σκέψη ακόμη του Ραγκαβή μου μοιάζει χωρίς νεύρο και χωρίς σπίθα μπροστά στον απλόϊκο στοχασμό του Μακρυγιάννη». ¹⁷ Ο «άπλοϊκός» αυτός στοχασμός, συμπλήρωμα των αγώνων του Μακρυγιάννη για Έλευθερία και Δικαιοσύνη, καταλήγει να είναι ή γνησιότερη έκφραση της (νεο) ελληνικής ψυχής, «ή συνείδηση ενός ολόκληρου λαού — μια πολύτιμη διαθήκη». ¹⁸

«Αστείρευτη πηγή ζωής» ονομάζει άλλοι το βιβλίο του Μακρυγιάννη, ¹⁹ επαναλαμβάνει ότι «ποτέ δεν ξανακούσαμε στην Ελλάδα μια τόσο άδρη φωνή», ²⁰ ενώ τον ίδιο τον θεωρεί μια από τις πιδ μορφωμένες ψυχές του ελληνισμού. ²¹ Αυτή ή μορφωμένη ψυχή κατορθώνει, χωρίς τη λόγια μάθηση και τη σχολική γνώση να βρίσκεται πάντα κοντά στην αλήθεια, να ξεχωρίζει το καλό από το κακό, το δίκαιο από το άδικο, το ύψηλο από το ταπεινό και να επιβεβαιώνει πανάρχαιες ιδέες που διατύπωσαν σοφοί του παρελθόντος: «Ο Μακρυγιάννης επιβεβαιώνει την έννοια της Δικαιοσύνης, όπως πρωτοδιατυπώνεται στον Αισχύλο: «Πασάδες και μπέηδες, θα χαθούμε!... Άδικήσαμε το ραγιά...» Την αίτια της ελληνικής επανάστασης και του ολέθρου των τυράννων τη διατυπώνει ο Μακρυγιάννης με μια λέξη στο στόμα ενός αντιπάλου, όπως ο Αισχύλος θάξει τους έθρους να μιλούν για την καταστροφή της Σαλαμίνας: «Θά χαθούμε γιατί άδικήσαμε». ²²

Σαρανταπέντε χρόνια αργότερα, ή επίδραση του Μακρυγιάννη στον Σεφέρη δέν

14. Ο.ά., σελ. 200.

15. Ο.ά., σελ. 178.

16. «Το περιεχόμενο της γραφής του Μακρυγιάννη είναι ο ατέλειωτος και τραγικός αγώνας ενός ανθρώπου, που με όλα τα ένστικτα της φυλής του βαθιά ριζωμένα μέσα στα σπλάχνα του, αναζητά την ελευθερία, το δίκιο, την ανθρωπιά». (Δοκίμες, 19622, σελ. 196).

17. Μέρες του 1945—1951, Δευτέρα 11 Αυγούστου 1947, σελ. 107—108.

18. Δοκίμες, 19622, σελ. 203.

19. Ο.ά., σελ. 180.

20. Ο.ά., σελ. 201.

21. Ο.ά., σελ. 180.

22. Ο.ά., σελ. 198.

ἔχει ξεθωριάσει καθόλου. Σὲ κείμενα ποὺ γράφει στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνατρέχει στὸν «πώποτε μὴ ἀναγνώσαντα» ἀγωνιστὴ καὶ νὰ προσέχη τίς πιὸ καίριες γιὰ τὸν ἑλληνισμό παρατηρήσεις του: «Κι ἀναρωτιέμαι μήπως δὲ μὲ συγκινοῦν περισσότερο ἄνθρωποι ἄλλων χρόνων, ποὺ οἱ γνώσεις τους μπορεῖ νὰ ἔφερναν σήμερα θυμηδία, ἀλλὰ ποὺ εἶχαν αἰσθήσεις πιθανώτατα πιὸ κοντὰ στὴν ἰσορροπία ποὺ θὰ λαχταροῦσα νὰ ἔδλεπα κάπου κάπου στὶς ψυχές τῶν τριγυρινῶν μου. Ὁ ἕνας ποὺ ἔτυχε νὰ ἔχω στὸ νοῦ εἶναι ἕνας ἀγράμματος Ἕλληνας τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰώνα... Μιλᾷ, καθὼς τὸ σημειώνει, σὲ κάτι στρατιῶτες, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ποὺ γύρευαν νὰ πουλήσουν σὲ «Ἐβρωπαίους» δυὸ ἀρχαῖα ἀγάλματα» τοὺς λέει: «Αὐτὰ καὶ δέκα χιλιάδες τάλαρα νὰ σὰς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδραχτεῖτε νὰ θγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Γι' αὐτὰ πολεμήσαμε. Μνημόνευα τὸν Μακρυγιάννη... Τὰ λόγια του δὲν εἶναι ρητορείες σοφολογιάτου. Λέγονται ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπο ποὺ ἤξερε, καθὼς τὸ μαρτυρᾷ ἡ ζωὴ του, καὶ τὸ θάρος τῆς λαλιᾶς καὶ τὸ θάρος τοῦ πόνου».²³

Στὰ τελευταῖα κείμενα τοῦ Σεφέρη, γραμμένα σὲ καιροὺς δύσκολους καὶ διαδρωτικούς γιὰ τὸν ἑλληνισμό, καιροὺς ποὺ ἐπέτειναν τὴν ἀνάγκη (ἐπι)στροφῆς πρὸς τίς πιὸ καθαρὲς ρίζες μας, ἀνήκει καὶ τὸ ἀπόσπασμα ποὺ παρατίθεται πιὸ κάτω. Ὁ Σεφέρης ἦταν ἄνθρωπος ποὺ ἔνιωσε πολὺ νωρὶς καὶ κουβάλησε ἀδιάκοπα μαζί του τὸ θάρος τοῦ (νεο)ελληνικοῦ τραγικοῦ. Μὲ ἕνα ἔντονο συναίσθηματισμὸ, ποὺ κάλυπτε ὅλες τίς πλευρὰς τῆς ζωῆς του (συγκρουόμενος μὲ τὴν ἀνάγκη μιᾶς λογικοκρατούμενης συμπεριφορᾶς), καὶ ποὺ μᾶς ἔχει ἀποκαλυφθῆ μὲ τίς μεταθανάτιες ἐκδόσεις Ἡμερολογίων του καὶ μαρτυρίες τρίτων, αἰσθανόταν ἀβάσταχτο πόνου γιὰ τίς «κακώσεις» τοῦ Ἔθνους, ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἢ ἐσωτερικὲς αἰτίες — ἰδιαίτερα γιὰ τίς τελευταῖες: «...Συλλογίζομαι συχνὰ ἐκεῖνον τὸν ἄλλο συναίσθηματικὸ χαρακτήρα, τὸν παλιὸ δάσκαλό μου, τὸν Μακρυγιάννη τὸν παραφράζω: Ὡς τώρα ὄλοι θαλθῆκαμε νὰ καταδροχθίσουμε τὴν Ἑλλάδα ἢ στάθμη αὐτῆς τῆς τροφοδοσίας ὀλοένα κατεβαίνει» σὲ λίγο θ' ἀρχίσει νὰ μᾶς τρώει ἐκεῖνη».²⁴

Ὅλες αὐτὲς οἱ καθαρὲς, τετράγωνες, στερεὲς καὶ καθαρήριες ιδέες καὶ στοχασμοὶ τοῦ Μακρυγιάννη ἔχουν τὴ χάρη νὰ δίγουν τὸ συναίσθημα, ἰδιαίτερα σ' ἀνθρώπους συγγενικοῦ ψυχικοῦ κόσμου ὅπως ὁ Σεφέρης, «πὼς ἔχουμε στὸ πλάι μας ἕνα ὄδηγὸ — τόσο ἀνθρώπινο — ποὺ εἶναι μέτρο τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντων».²⁵ Προλογίζοντας τὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Μακρυγιάννη ὁ Κρίσ Woodhouse, διηγεῖται πὼς στὰ 1947 πῆρε δῶρο σταλμένο ἀπὸ τὸν Σεφέρη, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τοὺς δυὸ τόμους τῶν «Ἀπομνημονευμάτων», μὲ τὴν ἀφιέρωση: «Στὸ λόγιο φίλο μου Μόντυ, προσφέρω τὸν ἀγράμματον αὐτὸν δάσκαλό μου στὰ ἑλληνικά. Μὲ τίς καλύτερες εὐχές μου, Σεφέρης». Καί, μαζί μὲ ἄλλα, ὁ ἄγγλος λόγιος σημειώνει: «Τὸ γεγονός ὅτι ὁ μεγαλύτερος ζῶν συγγραφέας τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας ἀναγνώρισε τὸν Μακρυγιάννη ὡς δάσκαλό του, εἶναι μιὰ μαρτυρία ποὺ κάνει περιττὴ κάθε προσθήκη φιλολογικοῦ σιλδῶματος».

Γιὰ τοὺς δασκάλους ποὺ μᾶς ἔμαθαν τὸ εὖ ζῆν, τὸ εὖ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ εὖ λέγειν, ἡ αἴσθησις μιᾶς ὀφειλῆς, ἐνὸς χρέους, εἶναι στοιχειώδης δικαιοσύνη. Ἡ πρώτη ἐπίσημη ἀπόδοσις τῆς ὀφειλῆς τοῦ Σεφέρη στὸν Μακρυγιάννη ἔγινε στὰ 1943, μὲ τὴ διάλεξη «Ἕνας Ἕλληνας — ὁ Μακρυγιάννης», ποὺ ὁ ποιητὴς ἔδωσε στὸν ἑλληνισμό τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς προσφυγιάς τοῦ Β' Μεγάλου Πολέμου. Ζώντας στὴ χώρα τοῦ Πρωτέα, ὁ Σεφέρης, ἀπογοητευμένος ἀπὸ πολλὰ, πικραμένος καὶ ἀπαισιόδοξος μπροστὰ στὶς σκοτεινὲς προοπτικὲς τοῦ μεταπολεμικοῦ μέλλοντος τῶν Ἑλλήνων, ἀνοί-

23. «Πάντα πλήρη Θεῶν», Δοκίμεις, Γ' ἔκδοση, Ἀθήνα 1974, σελ. 340—41.

24. Ἡ Συνομιλία μὲ τὸν Φαβρίκιο, δ.α., σελ. 303—304.

25. Δοκίμεις, 19622, σελ. 197.

γει ένα φωτεινό παράθυρο και για τον έαυτό του και για τους άλλους, επιστρέφοντας στον παλιό του δάσκαλο. Από την άποψη αυτή, ο Έλυτς θα μπορούσε να έχει γράψει έτσι τους γνωστούς του στίχους: «Όπου και να σ'ας βρίσκει το κακό, αδελφοί/έπου και να θalώνει ο νους σας, μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό και μνημονεύετε στρατηγό Μακρυγιάννη».

Μέσα σ' αυτό το κακό, που βρήκε και τον ίδιο και τους αδελφούς του, δίνει τη διάλεξή του ο Σεφέρης στην Άλεξάνδρεια, στις 16 Μαΐου 1943, και την επαναλαμβάνει ύστερα από τρεις μέρες, 19 Μαΐου, στο Κάιρο.²⁶ Στο κείμενό του αυτό ο Σεφέρης παραθέτει 17 έκτενη αποσπάσματα από το διβλίο του Μακρυγιάννη και πολυάριθμες φράσεις του, δείγματα του λόγου και του στοχασμού του. Η διάλεξη αυτή αποτελεί τη συμπύκνωση της αποτίμησης και του θαυμασμού του Σεφέρη για τον Μακρυγιάννη, και, όπως δηλώνει ο ίδιος, ή όμιλία του εκείνη αποτελούσε το ξεπλήρωμα ενός παλιού χρέους προς τον αγωνιστή και συγγραφέα.²⁷

Αργότερα, στα 1954, εύρισκόμενος στην Κύπρο, θα δηλώσει πάλι χαρακτηριστικά ο Σεφέρης: «...Με συγκίνηση παρατήρησα στη... σύντομη περιοδεία που έκανα στην Κύπρο, πόσο έντονη είναι ακόμα στις ψυχές των απλών ανθρώπων της υπαίθρου και του χωριού ή ανάγκη για την έκφραση. Αυτοί οι άνθρωποι μου θύμισαν τον Μακρυγιάννη, που τόσα του όφειλω...»²⁸

Η τόσο άναστροφη του με το κείμενο του Μακρυγιάννη τον κατέστησε ικανό να θυμάται και να έχει πρόχειρες πλήθος φράσεις των «Απομνημονευμάτων» και έκτενη αποσπάσματά τους, από τα όποια άντλούσε ιδέες και λεκτικά σχήματα, που με τρόπο έμφανη ή δυοδιάκριτο, ένωσώματωνε στα δικά του κείμενα. Μόνο στη Β' έκδοση των «Δοκιμών», που περιλαμβάνουν ένα μόνο μέρος του όλου πεζογραφικού του έργου, αναφέρεται στον Μακρυγιάννη πάνω από είκοσι φορές, έξω από τις άμέτρητες σχετικές αναφορές στο τριαντασέλιδο κείμενο — διάλεξη για τον Μακρυγιάννη, στο όποιο αναφερθήκαμε πιο πάνω.²⁹ Συχνά, σε ώρες πίκρας κι απογοήτευσης, επαναλαμβάνει αυτούσιες φράσεις του δασκάλου του.³⁰ Χαρακτηριστικό και το ακόλουθο περιστατικό, δημοσιευμένο ύστερ' από τον θάνατό του:

«Έτσι πήγαινε ή κουδένα μας [με τον Σεφέρη] κι εκείνο το βράδυ. Σιγά σιγά ήρθαμε στη μεγάλη άγάπη του, τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη. Όσο κι αν δεν ήθελε να το δείξει, καταλάβαινες πως τα ήξερε άπ' έξω. Κάποια στιγμή, σε μιá άλλη, άσχετη με το Μακρυγιάννη, έρώτηση, άπάντησε μ' ένα δλόκληρο κατεβατό άπ' τ' απομνημονεύματα που έγω τώρα το αντιγράφω άπ' το διβλίο: «...Ό Κουντουριώτης κουτός...» [Παρατίθεται το κείμενο, έκτασης μιás περίπου σελίδας]. Τέλειωσε ο Μακρυγιάννης κι έμεις σωπαίναμε, είχαμε περιπέσει σε συλλογή...»³¹

Και στα Ποιήματά του μπόλιασε λέξεις και φράσεις από τα «Απομνημονεύματα».³² Σε δυό συγκεκριμένες περιπτώσεις αναγνωρίζει άμεσα την όφειλή. Στο Γλωσσάρι, που συνοδεύει τα Ποιήματα και τα σχολιάζει με παρατηρήσεις, παραπομπές, συγκρίσεις ή παραλληλισμούς, αναφέρεται σε δυό στίχους του. Και οι δυό άνήκουν στο ποίημα «Τελευταίος Σταθμός», που κλείνει τη συλλογή «Ημερολόγιο Καταστρώ-

26. Το κείμενο της όμιλίας στις «Δοκιμές», 19622, σελ. 173—203.

27. Ό.ά., σελ. 174.

28. Από συνέντευξη με τον Κύπρο Χρυσάνθη, Κυπριακά Γράμματα, τόμ. 10' (1954), σελ. 38.

29. Βλ. λ.χ. την παρατήρηση: «[Οι άνθρωποι του λαού] τραγουδούν και μιλούν σαν άνθρωπινα όντα, όπως ο Μακρυγιάννης». (Δοκιμές, 19622, σελ. 152).

30. «Η φράση του Μακρυγιάννη: Και δέ μας άκους, και δέ μας βλέπεις...» (Μέρες του 1945—1951, Φεβρουάριος 1947, σελ. 91).

31. Γιώργος Ίωάννου, Ό θάνατός του Γ. Σεφέρη, Στήλη α', σελ. 124—125.

32. Βλ. και Τ. Σινόπουλος, Στροφή 1931—1961, Για τον Σεφέρη, Στα Τριάντα χρόνια της «Στροφής», Άθήνα 1961, σελ. 164.

ματος Β'» ποίημα γραμμένο τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1944, κάτω ἀπὸ τὶς ἀμεσεῖς πικρὲς ἐμπειρίες τοῦ συνεχιζόμενου ἀκόμα Μεγάλου Πολέμου καὶ τῆς πρόσφατης ὀμιλίας του γιὰ τὸν Μακρυγιάννη στὴν Αἴγυπτο. Στὸν στίχο: «Τώρα ποὺ κάθομαι ἀνεργὸς καὶ λογαριάζω»,³³ σημειώνει: «...ὅπως στὴν Εἰσαγωγή τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Μακρυγιάννη: «...ἔδω εἰς Ἄργος, ὅπου κάθομαι ἀνεργός...».³⁴ Καὶ στὸν στίχο: «Ἡ μοναχὰ κακὲς συνήθειες, δόλο καὶ ἀπάτη»,³⁵ σχολιάζει: «...πάλι ὅπως στὸν Μακρυγιάννη: «Καὶ τώρα δικαιοσύνη δὲν βρίσκομεν ἀπὸ κινέαν' ὄλο δόλο καὶ ἀπάτη».³⁶

Ἔρχομαι τώρα στοὺς τέσσερις στίχους τῆς «Σαλαμίνας τῆς Κύπρος» τοῦ Σεφέρη, ὅπου τὸ δάνειο ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννη δὲν ἔχει ὡς τώρα, ἀπ' ὅτι ξέρω, ἐπισημανθῆ. Οἱ στίχοι αὐτοί, ποὺ ἀποτελοῦν μέρος ἀπὸ τὰ λόγια τῆς μαρμαρωμένης φωνῆς ποὺ ὁ ποιητὴς ἄκουσε περπατώντας ἀπάνω στὰ χαλίκια τῆς ἀκρογιαλιάς τῆς κυπριακῆς Σαλαμίνας, εἶναι τοῦτοι:

«Ἡ γῆς δὲν ἔχει κρικέλια
γιὰ νὰ τὴν πάρουν στὸν ὄμο καὶ νὰ φύγουν
μῆτε μποροῦν, ὅσο κι ἂν εἶναι διφασμένοι,
νὰ γλυκάνουν τὸ πέλαγο μὲ νερὸ μισὸ δράμι».³⁷

Ὁ Γ. Π. Σαββίδης, ὁ μόνος — ἂν δὲν κάνω λάθος — ποὺ σχολίασε τοὺς στίχους αὐτοὺς στὴ μακρὰ του «Περιδιάβαση», δὲν κάμνει καμιά ἀναφορὰ στὸν Μακρυγιάννη. Τοὺς δυὸ πρώτους στίχους τοὺς συσχετίζει μὲ τὸν γνωστὸ δημοτικὸ στίχο: «Νὰ χεν ἡ γῆς πατήματα καὶ ὁ οὐρανὸς κερκέλια», ἐνῶ στοὺς ἄλλους δυὸ παραθέτει ποίημα τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη, στὸ ὁποῖο περιλαμβάνονται καὶ οἱ στίχοι:

«Ὅστε κάθε φορὰ ποὺ ἄγγιζε τὸ γλωσσίδι τὸ χυτὸ μέταλλο,
χυνότανε καὶ ἓνα τσουβάλι ζάχαρη γιὰ νὰ γλυκάν' ἡ λίμνη».³⁸

Ἡ συγγένεια τῶν στίχων αὐτῶν μὲ τοὺς στίχους τοῦ Σεφέρη φαίνεται πόσο μακρινὴ εἶναι — ἂν ὑπάρχη διόλου — ὅταν ἀνατρέξουμε στὴν πραγματικὴ πηγὴ τῶν στίχων τῆς «Σαλαμίνας...», ποὺ εἶναι τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Μακρυγιάννη. Ἀντιγράφω ἀπλῶς καὶ ὑπογραμμίζω:

«Ἡ Πατρίδα τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ ἡ θρησκεία εἶναι τὸ πᾶν καὶ πρέπει νὰ θυσιάσῃ καὶ πατριωτισμὸν καὶ νὰ ζῆ αὐτὸς καὶ οἱ συγγενεῖς του ὡς τίμοι ἀνθρωποὶ εἰς τὴν κοινωνία... Δὲν πρέπει ὁ ἀνθρώπος νὰ θαρύνεται καὶ νὰ ἀμελῆ αὐτὰ καὶ ὁ προκομμένος πρέπει νὰ φωνάζῃ ὡς προκομμένος τὴν ἀλήθεια, τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀπλός. Ὅτι κ ρ ι κ έ λ ι α δ έ ν έ χ ε ι ἡ γ ῆ ς ν ᾶ τ ῆ ν π ᾶ ρ η κ α ν εἰ ς εἰ ς τ ῆ ν π λ ᾶ τ ῆ ν τ ο υ οὔτε ὁ δυνατὸς οὔτε ὁ ἀδύνατος».³⁹

Σὲ ἄλλο σημεῖο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων», ἀναφερόμενος στὴν προσπάθεια δογματικῶς προσηλυτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ μέρους τῶν καθολικῶν, ὁ Μακρυγιάννης γράφει:

«Καὶ τί ἀγωνίζεται αὐτός; [ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας]. Ν' ἀλλάξῃ τὴν θρησκείαν

33. Ποιήματα, ἔκδοσις 7η, Ἀθήνα 1967, σελ. 216.

34. Ὁ.ἁ., σελ. 279.

35. Ὁ.ἁ., σελ. 217.

36. Ὁ.ἁ., σελ. 279.

37. Ὁ.ἁ., σελ. 267—268.

38. Γ. Π. Σαββίδης, Μιά Περιδιάβαση, Γιὰ τὸν Σεφέρη, Στὰ Τριάντα χρόνια τῆς «Στροφῆς», Ἀθῆνα 1961, σελ. 394.

39. Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθήνα 1957, σελ. 13.

ένος ξεφυλισμένου και μικρούτσικου ἔθνους — νὰ πάρη μισὸ δράμι νερόν νὰ τὸ ρίξῃ εἰς τὴν θάλασσα νὰ τὴν γλυκάνῃ νὰ πῆ νερὸ αὐτόφ».40

Ἡ ὀφειλὴ τοῦ κειμένου τῆς «Σαλαμίνας τῆς Κύπρος» στὰ «Ἀπομνημονεύματα» εἶναι ὀλοφάνερη. Ὁ ποιητὴς σύνθεσε σὲ μιὰ συνεχόμενη σκέψη δυὸ φράσεις τοῦ Μακρυγιάννη ποὺ ἀπέχουν πεντακόσιες σελίδες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ἀναφέρονται σὲ δυὸ ἄσχετα ζητήματα.

Ἡ ἐνσωμάτωση τῶν φράσεων αὐτῶν τοῦ Μακρυγιάννη στὸ ποίημα εἶναι μιὰ συνειδητὴ ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ; Ἡ εἶναι προβολὴ τῆς ἀφομοιωτικῆς του μνήμης, ποὺ αἰχμαλώτισε κάποτε στὸ παρελθὸν τὸν λόγο τοῦ ἀγωνιστῆ τοῦ '21, μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μὴν ἔχη πιά συνείδηση τῆς πρώτης πηγῆς; Ἄν λογαριάσουμε πὼς ὁ Σεφέρης ὄχι μόνον δὲν διστάζει, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐπιμελῶς φροντίζει νὰ μᾶς ἐνημερώνει γιὰ τὰ δάνεια ἢ τίς ἀναλογικὰς διατυπώσεις του, (στὴν περίπτωση τοῦ Μακρυγιάννη δυὸ φορές, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὸ πάντων) ἢ δεύτερη ὑπόθεση φαίνεται ἢ πιθανότερη.

Σ' ὁποιαδήποτε ὁμως ἀπὸ τίς δυὸ περιπτώσεις, ἔχουμε μπροστὰ μας ἕναν μαθητὴ ἀπέναντι στὸν δάσκαλό του ἢ ἕναν ἀπόγονο ἀπέναντι στὸν πρόγονό του, ποὺ ἔρχεται νὰ πάρη, νόμιμα ἐντελῶς, καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ μέρος τῆς διδαχῆς ἢ τῆς πατρικῆς κληρονομιάς, «ἐπαυξάνοντάς» τὴν μάλιστα, κατὰ τὸν Θουκυδίδη γιὰ νὰ τὴν «προσκαταλίπη» στοὺς «ἐπιόντας».41 Κι αὐτὸ χωρὶς καμμιά αἰσθησιμὴ σφετερισμοῦ ξένων ἀγαθῶν. Πολὺ περισσότερο ποὺ τὸ θέμα τοῦ ποιήματος ἀνήκει στὸ «ἡμεῖς», τόσο σημαντικὸ καὶ γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ τοῦ ΙΘ' αἰῶνα καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ διπλωμάτη τοῦ καιροῦ μας.

Ἐχει συχνὰ ἐπαναληφθῆ πὼς μόνον οἱ ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ ἔχουν ἀφομοιωτικὴ ἱκανότητα. Οἱ πεθαμένοι δὲν ἀφομοιώνουν. Ὁ Σεφέρης ἀφομοίωσε δημιουργικὰ πολλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ καὶ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ παράδοση. Μποροῦμε νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὸν Αἰσχύλο — ἄλλη μεγάλη ἀγάπη τοῦ Σεφέρη — ποὺ λογάριάζε τίς τραγωδίαις του «τεμάχη τῶν ὁμηρικῶν δειπνῶν».

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

40. Ὁ.ἀ., σελ. 503.

41. Θουκυδ., Ἱστοριῶν Β', 36.

Ἄπ' ὅλες τίς ἐποχές, πιστεύω, ἡ Ποίηση ἔδειξε τὴν ἀντοχή της στὴ δική μας ἐποχή. Ποτέ, ἴσως, ἄλλωτε, ὅσο στὰ χρόνια μας, δὲν μπῆκαν τόσοι ἄπνοοι καὶ τόσοι παραχαράχτες στὶς γραμμές της. Χρόνια ἀλλοτριώσεως. Κι' ὅμως ἡ Ποίηση κατόρθωσε, πρόβαλε πάλι, τὸ καθαρό, ἀρράγιστο, αἰώνιο, πρόσωπό της.

γίνεις ἓνα παράλληλο κακὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη.

Τὸ κακὸ πού θὰ κάμεις δὲν τὸ ἰσοσταθμίζουν ἑκατὸ καλά.

Φανταστεῖτε ἓνα γέρο, πού κράτησε κάποιον παιδικὸ του ὄνειρο ἕως τίς στερνές του μέρες. Εἶναι τὸ τελευταῖο του ἄστρο!

Δὲν ἀρκεῖ νὰ παραμείνεις ἀγνὸς πρέπει νὰ παραμείνεις καὶ παρθένος. Τότε τὰ πράγματα παραμένουν, μέσα σου, ἀκριβῶς στὴν πρώτη ὥρα τους, καὶ συνέχεια ἔν ἀποκαλύφει.

Ἡ φωτογραφία ἀκίνητοποιεῖ μιὰ πτυχὴ τῆς χρονικότητάς μας μέσα στὸ χρόνο. Ἐξαρτᾶται στὴ συνέχεια ἀπὸ μᾶς ἂν εἶναι νὰ ἀποτελέσει κάτι διακοσμητικὸ στὸν τοῖχο, μιὰ μνήμη στὸ ἄλμπουμ ἢ ἓνα θυθόμετρο γιὰ τὸ παρελθόν, τὴν ἀσταμάτητη παραγωγή παρελθόντος, καθὼς οἱ μέρες μας προχωρᾶνε.

Στὸ κυκλωτέρῳ σκοτάδι τῆς ψυχῆς, φέγγουνε ἄστρα, τὰ δάκρυά μας.

Τὸ κακὸ λειτουργεῖ ἀπὸ μόνο του. Γιὰ τὸ καλὸ χρειάζεται ἀγώνιας.

Μιὰ μέρα, στὸ ξέφωτο ἐνὸς δάσου, τυχαῖα συναπαντήθηκαν, ὁ ποιητὴς κι' ὁ πίθηκος - πρόσωπο μὲ φάτσα. Ἐαφνιάστηκαν κι' οἱ δύο. Κοιτάχτηκαν. Τοῦ πρώτου τὰ μάτια γέμισαν δάκρυα. Ὁ δεύτερος χασκογέλασε ξηρὰ, δείχνοντας ὄλα του τὰ δόντια. Ἀπόμειναν γιὰ μιὰ στιγμή. Ὁ ποιητὴς προχώρησε μὲ τὸ ἴδιο ἀργὸ του δῆμα. Ὁ πίθηκος ἀρπάχτηκε ἀπ' τὰ κλαδιά τοῦ πρώτου δέντρου.

Καθὼς ἀντιδρᾶς σὲ κάτι πού εἶναι κακὸ ἢ πού θεωρεῖς ὅτι εἶναι, πρόσχε μὴ

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΠΑΣΙΑΡΔΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΜΠΝΕΥΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

«Τύμβε, τίς ἤ πόθεν, ἦν • ἔτι παῖς τίνος; ἔργα καὶ δόξον...»

Τύμβε, ποῖος ἦταν κι' ἀπὸ τοῦ κι' ἀκόμη τίνος εἶναι
ὁ γυῖός; Πές μου τὴν τύχη, τὰ ἔργα τοῦ νεκροῦ ποῦ κλείνεις:
— Ἦταν ὁ Ἰωάννης, ἀπ' τὸ νησί τῆς Κύπρου, τοῦ Στεφάνου
τοῦ Εὐγενεοῦς ὁ γυῖός. Τοῦ Φάρου ὁ ποιμενάρχη ἦταν.
Ἄπ' ὄλους τοὺς Κυπρίους ἀφθονώτερα εἶχε τὰ πλούτη
(καρποὺς προγόνων μὰ καὶ σκληροῦ δικοῦ του μόχθου).
Νὰ ἱστορήσω δὲν μπορῶ τὰ θαυμαστά του ἔργα
στή γῆς αὐτῆ, οὐδὲ κι' ἐγὼ μηδὲ καὶ ἄλλων τὸ στόμα.
Ἄπ' ὄλους ποῦ ξεχώριζαν γιὰ τὸ σεμνὸ τὸ ἦθος
ἦταν ἀνώτερος αὐτὸς μὲ τὴ λαμπρὴ ἀρετὴ του.
Ἄλλὰ καὶ τὰ μνημεῖα ποῦ ὕψωσε στὴν πόλιν τούτη
μιὰ μαρτυρία περιδοξῆ τοῦ μεγαλείου του εἶναι!

(Παλατινὴ Ἀνθολογία VII, 679)

Σημ. Ὁ Σωφρόνιος ἦταν πατριάρχης Ἱερουσαλήμ καὶ πολύπλευρος συγγραφέας. Ἐξῆσε τὸ 560—638 μ.Χ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Ἑλεήμων, στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται τὸ ἐπίγραμμα, καταγόταν ἀπὸ τὴν Κύπρο καὶ ἦταν πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁ τίτλος του ἦταν: «Πατριάρχης Φάρου» ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ προαστείου τῆς Ἀλεξανδρείας «Φάρος». Ὁ Ἰωάννης πέθανε τὸ 610 μ.Χ. καὶ ἐτάφη στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του Ἀμαθοῦντα τῆς Κύπρου. Ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννη χρημάτισε καὶ κυβερνήτης τῆς Κύπρου.

ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΥ

«Ἄ Κύπρον ἃ τε Κύθηρα καὶ ἃ Μίλητον ἐποιχεῖς...»

Θεὰ ποῦ κατοικεῖς στὰ Κύθηρα, στὴν Μίλητο, στὴν Κύπρο
καὶ στῆς Συρίας τὴν ἀλογοτρόφα τὴν κοιλιάδα,
ἴλεως καὶ βοηθὸς ἃς γίνεις τῆς Καλλίστης τώρα!
Ποτὲ ἔραστή ἀπ' τὴ θύρα τῆς αὐτῆ δὲν ἔχει διώξει!

(Παλατινὴ Ἀνθολογία XII, 131)

Μετάφραση: ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

Σημ. Ὁ Ποσειδίππος ἦταν ἐπιγραμματοποιὸς ἀπὸ τὴν Πέλλα τῆς Μακεδονίας. Ἐξῆσε τὸ 275 π.Χ. περίπου.

ΟΙ ΕΞΩΤΙΚΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Η νεοελληνική ταξιδιογραφία έχει ως σήμερα να επιδείξει και σημαντικά όνόματα και αξιόλογα επιτεύγματα. Οι συγγραφείς μας εκείνοι που παράλληλα με το κύριο έργο τους, ασχολήθηκαν με την ταξιδιογραφία, δεν είναι λίγοι. Ανάμεσά τους πολλοί ξεχώρισαν και όρισμένοι έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλείς. Στους τελευταίους πρέπει όπωςδήποτε να περιλάβουμε τα όνόματα του Νίκου Καζαντζάκη, του Κώστα Ουράνη, του Στράτη Μυριβήλη, του Ηλία Βενέζη, και του Γ.Μ. Παναγιωτόπουλου. Δίπλα τους και μετά από αυτούς στέκονται πολλοί άλλοι με λίγες ή περισσότερες ταξιδιωτικές σελίδες. Αν αναδράσουμε πολύ παλιά θα θυμηθούμε τις έξοχες σελίδες για τον "Άδην του Κοσμά Βλάχου. Μά και σε πόσους άλλους το "Άγιον Όρος δεν ενέπνευσε έξοχες ταξιδιωτικές σελίδες. Έχω στο νού μου πρόχειρα τα όνόματα του Σπύρου Μελά, του Ζαχαρία Παπαντωνίου, του Νίκου Αθανασιάδη. Όμως αυτούς δεν μπορούμε να τους πούμε ταξιδιωτικούς συγγραφείς. Έγραψαν στο περιθώριο. Αντίθετα θα έδιναν τον χαρακτηρισμό αυτό στον Κυριάκο Μητσοτάκη και στον Παύλο Φλώρο. Κι όπωςδήποτε μαζί με την πολυσχιδή συγγραφική τους δραστηριότητα ταξιδιωτικοί συγγραφείς είναι ο Πέτρος Χάρης κι ο Άνδρέας Καραντώνης. Στην ομάδα αυτή ξεχωριστή θέση πρέπει να δώσουμε στον Ί. Βασιλείου, που ως τη στιγμή μόνο με ταξιδιωτικά έχει εκδηλωθή στο λογοτεχνικό χώρο, όπου με τόση σεμνότητα και πολιτισμό κινείται.

Υπάρχει σήμερα στον τόπο μας ένα καλλιεργημένο, ένα αναπτυσσόμενο κοινό, που διψά για το καλό βιβλίο, για την καλή λογοτεχνία για κάτι καινούργιο και ουσιαστικό. Όλα αυτά, νομίζουμε, του τα προσφέρει ο Ί. Βασιλείου, με την «Ίνδία», με την εξωτική πολιτεία «Άγγχόρ», που πρόσφατα έκαναν δεύτερες εκδόσεις στη «Νεοελληνική Λογοτεχνία» του Κολλάρου, με τον παράδεισο σ' ένα νησί «Μπαλλι» και με τις παγόδες του «Νεπάλ». Αυτά είναι τα τέσσερα μεγάλα βιβλία του που κυκλοφορούν ευρύτερα, δεν είναι όμως και τα μόνα. Γιατί Ί. Βασιλείου, φύση πολύπλευρη και πληθωρική, αρχιτέκτονας και λαμπρός εξ' ίσου ζωγράφος (από όσους πίνακές του είδα) μετά από τις αρχιτεκτονικές μελέτες του για τον Κορπυζιέ και τη λαϊκή κατοικία, που είναι από τα πρώτα επιστημονικά βιβλία στη ζωντανή νεοελληνική μας γλώσσα, έδωσε στο περιθώριο της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, κυκλοφορώντας τα «έκτος έμπορίου» και άλλα αξιόλογα κείμενα, όπως το «Αμάρτημα στον Άδη», «Παλιές πέτρες στο κάστρο των Πατρών», «Ίνδονησιακά ποιήματα» και «Μια μέρα στην Περσέπολη - Περσικά ποιήματα», που πρέπει να συγκεντρωθούν κι αυτά σε τόμο για να συνειδητοποιήσουμε μια άλλη πλευρά του ταλέντου του, τη μεταφραστική και να ολοκληρώσουμε τη γνωριμία μας με τα ενδιαφέροντά του που απλώνονται με την ίδια επιτυχία και στον έλλαδικό ταξιδιωτικό χώρο.

Καιρός όμως να μιλήσουμε για τα μεγάλα βιβλία ταξιδιωτικών έντυπων του Ί. Βασιλείου, που τιμήθηκαν το 1968 με το πρώτο κρατικό βραβείο (για την «Ίνδία») και άρχισαν να μεταφράζονται στο εξωτερικό («Άγγχόρ» και «Ίνδία» στα Γαλλικά), άποσπασμένες ένθουσιαστικές κριτικές. Και να θέσουμε το έρωτημα: Συγκεντρώνουν τα έργα του Ί. Βασιλείου τις προϋποθέσεις εκείνες που θα μάς επιτρέψουν να τα τοποθετήσουμε στο χώρο της δημιουργικής ταξιδιογραφίας; Μ' άλλα λόγια: έχουμε να κάνουμε με μια κοινότοπη ταξιδιωτική περιγραφή ή παρακολουθούμε την προσωπική αντίδραση του συγγραφέα σε καταστάσεις, πρόσωπα, πράγματα και χώρους της Άπω Ανατολής. Το δεύτερο είναι λογοτεχνία, το πρώτο, μόνο του είναι τουριστικός οδηγός. Η απάντηση μπορεί να δοθή χωρίς δυσκολία. Έχουμε μπροστά μας την δεύτερη περίπτωση, που συνδιάζει κατά τον πιο ιδανικό τρόπο την πρώ-

τη. Μιά χρυσή τομή, πού είναι ὅτι καλύτερο περιμένουμε ἀπὸ ἕναν ταξιδιώτη τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, καὶ τοῦτο γιατί ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ τὸ πολυφημισμένο Παρίσι ἢ τὴν παραῦμνημένη Ρώμη, ἐδῶ ὁ συγγραφέας μᾶς μιλάει γιὰ τὸ ἀγνωστο, πὺ ἀκροθιγῶς μόνο γνωρίζουμε, μᾶς ἀποκαλύπτει νέους κόσμους, μᾶς ἀνοίγει ἕνα παράθυρο στὸν κόσμο. Καὶ τὸ κάνει αὐτὸ μὲ ἕνα λεπτὸ ὕφος, μὲ μιὰ προσωπικὴ ὄραση, μὲ γνήσια ταξιδιογραφικὴ διάθεση. Ὁ Ι. Βασιλείου εἶναι ἕνας σύγχρονος ἔθνογράφος, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τοὺς λογογράφους τῶν ξένων χωρῶν, δὲν προδίδει ὅμως σὲ καμμιά περίπτωσιν τὸν ταξιδιωτικὸ συγγραφέα. Δὲν κάνει μελέτη, ἔρευνα. Κάνει λογοτεχνία καὶ ἐπεκτείνεται στὴ μελέτη καὶ τὴν ἔρευνα, χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὸν κύριον προορισμὸ του.

Αὐτὸ γίνεται κατὰ κανόνα σὲ ὅλα τὰ βιβλία σὲ μιὰ ἀνελικτικὴ πορεία. Ἀπὸ ἔργο σὲ ἔργο, ἀπὸ τὴν «Ἰνδία» ὡς τὸ «Νεπάλ» ὁ ταξιδιωτικὸς συγγραφέας ὠριμάζει καὶ ὑποτάσσει τὸν ἔθνογράφο στὸ λογοτέχνη, ὥστε τελικὰ νὰ τὸν κερδίσῃ ἢ λογοτεχνία. Ὁ ἴδιος ἴσως νὰ μὴν ἔχη ἀκριβῆ ἐπίγνωση τῆς προσφορᾶς του, — πράγμα διόλου παράξενο, ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ ἐπαγγελματικὰ γραφία, — καὶ μπορεῖ νὰ νομίζῃ ὅτι κούρασε τὸν ἀναγνώστη του μ' αὐτὴ τὴν ἐμμονή του στὴν ταξιδιογραφία τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Στὸ τελευταῖο του βιβλίον, γράφει:

«Ἦστερα ἀπὸ τὸ «Ἐνα ταξίδι στὴν Ἰνδία», τὸ «Ἀνγκόρ, μιὰ ζωτικὴ πολιτεία», τὸ «Μπαλί, παράδεισος σ' ἕνα νησί», μὲ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, «Στὶς παγόδες τοῦ Νεπάλ», τελειώνω τίς ἐντυπώσεις ἀπὸ ταξίδια μου σὲ παραμυθένιες μακρινὲς χώρες τῆς ἀπέραντης Ἀσίας.

Ἄν τὰ βιβλία αὐτὰ κατάφερναν νὰ μεταδώσουν κάτι, ἔστω κ' ἐλάχιστο, ἀπὸ τὴν ἀφάνταστη μαγεία τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἴσως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες θελήσουν, κάποτε, νὰ γνωρίσουν καὶ νὰ χαροῦν, ἀπὸ κοντὰ, ὅσα ἀξιοθαύμαστα αὐτὴ προσφέρει.

Σίγουρα τότε, θὰ μιλήσουν ἄλλοι πλατύτερα καὶ ζωντανώτερα γιὰ τίς ὁμορφίες τῆς, τοὺς πανάρχαιους πολιτισμούς τῆς, τὴν ἀπλὴ φιλοσοφημένη σκέψη τῆς, τὴν ἀνείπωτη γοτεία τῆς. Καὶ θὰ παρακινήσουν ἴσως κι ἄλλους, πῶ πολλοὺς, νὰ ξεκινήσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Τὸ ταξίδι, ψευδαίσθησις φυγῆς, εἶναι μεγάλη χαρὰ στὴ ζωὴ. Μ' ἂν τύχει νὰ ζήσεις τ' ὄνειρο ταξιδιοῦ στὴν Ἄπω Ἀνατολή, γίνεται εὐτυχισμένη περιπλάνηση, εἶδος λυτρωμοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ἔχει τόσο ἀνάγκη γιὰ λίγη χαρὰ, λίγη εὐτυχία, λίγη φυγῆ...».

Θὰ διαφωνήσουμε μὲ τὸν συγγραφέα. Σὲ τοῦτο μόνο: ὅτι τελείωσε ὁ κύκλος μὲ τίς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν Ἀσία. Ἀντιλαμβάνομαστε ὅτι θέλει τόσα ἄλλα νὰ πῆ, τόσα ἄλλα νὰ ἐκφράσῃ. Γνωρίζομε ὅτι τὸν ἀπασχολοῦν νέα ἐνδιαφέροντα. Ἀλλὰ γνωρίζομε ἐπίσης ὅτι τὸ ὄνειρο τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς δὲν παύει οὔτε στιγμὴ νὰ τὸ ζῆ. Πρέπει, λοιπόν, νὰ τὸν πληροφορήσουμε ὅτι μέσα ἀπὸ τίς σελίδες τῶν βιβλίων του τὸ ζοῦν φανατικοὶ ἀναγνώστες του, πὺ περιμένουν νέες ἐμπειρίες. Δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ. Νὰ τοὺς στέρησῃ τὴ «λίγη χαρὰ, λίγη εὐτυχία, λίγη φυγῆ», πὺ πραγματοποιοῦν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους μέσα ἀπὸ τίς σελίδες του. Ἐχω ὑπ' ὄψιν μου τέτοιους φανατικούς ἀναγνώστες καὶ ἔχω διαπιστώσει τὸν θαυμασμὸ πὺ τρέφουν στὰ βιβλία τοῦ Ι. Βασιλείου.

Ἐίπαμε ὅτι ὁ Ι. Βασιλείου κάνει ταξιδιωτικὴ λογοτεχνία. Τὸ διαπιστώνει αὐτὸ κανεὶς σὲ κάθε σελίδα τῶν βιβλίων του. Ἡ προσωπικὴ του «ἀντίδραση» παίρνει συχνὰ τὴ μορφή τοῦ φιλοσοφημένου λόγου:

«Ἐνας ἄντρας καὶ μιὰ γυναίκα, ὅταν, ὅπως λέει ὁ στίχος τοῦ Παλαμᾶ, φτάσει «ἢ στιγμὴ γιὰ τίς ἀγάπες, γιὰ τῆς ψυχῆς τὰ ἰδανικά, γιὰ τοῦ κορμοῦ τίς δίψες», παρακινήσει ἀπὸ ἀκράτητῃ ἐπιθυμία ν' ἀλληλοσυμπληρωθοῦν, ξεπερνᾶνε κάθε διάθεση γιὰ ἐγωϊστικὴ ἱκανοποίηση. Μοναδικὴ βλέψη καὶ προσπάθεια, νὰ προσφέρουν

ανεπιφύλακτα, δλόκορμα κι δλόφυχα, ό ένας στόν άλλον, δλάκερο τόν έαυτό τους, όσο μπορούμε πιό πολύ κι ακόμα πάρα πάνω. Κείνη τή στιγμή, για καθέναν από τούς δυό, ό κόσμος όλος είναι μονάχα ό άλλος.

Έελογιασμένοι από τό μεγάλο γιορτάσι, συνεπαρμένοι από τό μαγικό συναπάντημα, μεθυσμένοι από τής ήδονής τό λάγγεμα, φτάνουν σέ μυστικιστική, υπέρτατη, έκστατική κατάσταση. Καίγονται στήν ίδια φωτιά του πάθους, οι καρδιές τους φωτίζονται από τήν ίδια φλόγα ευτυχίας. Ξεφεύγουν έντελώς, βρίσκονται έξω και πολύ μακριά από τό περιβάλλον κάθε πραγματικότητας. Χάνουν έντελώς τήν αίσθηση και τήν αντίληψη αυτού του κόσμου. Ένας άλλος υπέροχος, πανέμορφος κόσμος γίνεται δλόδικός τους.

Όλα όμορφαίνουν, όλα γίνονται τέλεια, γύρω τους. Νιώθουν νά φτάνουν στόν άέρα άρμονικές μελωδίες, γλυκόλαλα τραγούδια, κελαηδήματα πουλιών, μοσκοδολήματα από τά πιό μεθυστικά λουλούδια. Πιστεύουν συνειδητά πώς ήταν από πάντα, πώς θα είναι παντοτεινά, σφιχτά ένωμένοι. Πώς δέ γίνεται νά υπάρξουν καθέναν χωριστά. Πώς οι δυό μαζί άποτελοϋν ένα και θα μείνουν πάντα ένα. Μια μονοκόμματη κι άδιάσπαστη προσωπικότητα, που πάει νά φτάσει πρós τήν άρμονική τελειότητα, τό δλόφωτο άπειρο, τήν αιωνιότητα».

Στέκεται, στοχάζεται, φιλοσοφεί και συνεχίζει ό συγγραφέας, κοντολογής σχολιάζει τις έντυπώσεις του και τις φιλτράρει μέσα από τήν προσωπικότητά του. Αυτό είναι και τό πιό μεγάλο μυστικό τής γνήσιας ταξιδιογραφίας. Αυτό κατέχει τόν Ί. Βασιλείου σέ όλο τό μάκρος των τόσο άπολαυστικών για τόν αναγνώστη περιηγήσεων και που ό τελευταίος εύχεται ένδόμυχα «νά είναι μακρύς δρόμος» και μέρες πολλές τό ταξίδι νά διαρκέση. Και σέ τούτο σέ παρασύρει τό λογοτεχνικώτατο ύφος του συγγραφέα. Πραγματικά ό λόγος του είναι γλαφυρός και συναρπαστικός. Συγκολλάει με έπιτυχία τό τεράστιο αυτό φηφιδωτό έντυπώσεων, άναμνήσεων και περιγραφών, που καλύπτει ένα μεγάλο τμήμα τής Άσίας. Μοιάζει με ένα ζωγράφο έξωτικών τοπίων ό Ί. Βασιλείου, με ζωγράφο όμως που δέν προσπαθεί νά μάς δώση φωτογραφικές άπεικονίσεις αλλά βλέπει τά τοπία από τήν προσωπική του όπτική γωνία. Τό ύφος του Ί Βασιλείου λιτό και άπέριττο, είναι ώστόσο χυμώδες και καλλιερρημένο. Δίνω έδω ένα μικρό δείγμα του ύφους του:

Μόλις είχε βασιλέψει ό ήλιος. Τό άεροπλάνο που μάς έφερνε από τό Πινόμ Πέν, τήν πρωτεύουσα του Καμπούτζ, πριν προσγειωθεί στό μικρό άεροδρόμιο του Σίημ Ρίπ, έκανε ένα γύρο πάνω από τό Άγγκός Βάτ, τόν μεγαλύτερο από τούς ναούς του Άγγκός. Ο ούρανος ήταν ακόμα κιτρινοκόκκινος στή δύση. Κάτω όλη ή γή ντυμένη με θαθύ πράσινο. Έδω κ' έχει, σα λαμπερά κοσμήματα σέ σκούρο φουστάνι, φαινότουσαν νά γυαλίζουν φωτεινά τά νερά στα κανάλια και τις λίμνες. Στο ήρεμο χωρίς πτυχές έπίπεδο ξεχώριζε μια όρθογώνια έκταση. Έίχε στή μέση μια μεγάλη κλιμακωτή πυραμίδα κι δλόγυρά της, σ' όλες τις πλευρές, πλατειά τάφρο με νερό. Η πρασινάδα τής ζούγκλας άπλωνόταν στο άπειρο, ως τις άκρες του μακρινού όρίζοντα. Όσα έφταναν τά μάτια, ούτε ένα δουναλάκι δέν τολμούσε νά προβάλλει τό ύψος του, για νά παραβληθεί με τό μεγάλο ναό.

Ο δρόμος από τό άεροδρόμιο είναι χαραγμένος σέ ευθεία γραμμή, δλόσια στόν άξονα του Άγγκός Βάτ. Από πολύ μακριά, όσο προχωρούσε τό αυτοκίνητο, όλο και διαγραφόταν στο δάθος πιό καθαρή, πιό μεγάλη, ή δαντελωτή μορφή του ναού. Έίχε γχεδόν νυχτώσει, όταν φτάσαμε στο περίφημο «Βασιλικό ξενοδοχείο των ναών», άκριβώς άπέναντι από τό Άγγκός Βάτ. Χωρίς νά σταθώ ούτε στιγμή, δηήκα άμέσως άνυπομονώντας νά φτάσω, έστω και αν ήταν νύχτα, όσο τό δυνατό πιό γρήγορα στο μεγάλο ναό. Τόσα χρόνια περίμενα κι δνειρευόμουν αϋτή τήν ώρα.

Ήταν μια βραδιά όλοσκότεινη. Χωρίς φεγγάρι, χωρίς άστέρια, χωρίς φώτα. Μονάχα μερικές άστραπές, που όλο και γίνονταν πιό συχνές, φωτίζαν κάθε τόσο για

μιὰ στιγμή τὸν οὐρανό. Μακριὰ μιὰ φαντασμαγορική ὀπτασία ἀκτινοβολοῦσε φωτεινὲς ἀνταύγειες στὰ θαθεῖα σκοτάδια. Σὰ χιμαϊρικὸ παλάτι φεγγοβολοῦσε φωταγήμενός ὁ ναὸς μὲ τοὺς τρούλους καὶ τὶς στοῆς του. Φαινόταν τόσο φωτισμένος κι' ὀλόγυρά του τόσο μαῦρο τὸ σκοτάδι. Δὲν μπορούσε κανεὶς ἐκείνη τὴν ὥρα νὰ ξεχωρίσει, ἀν τὸ Ἄγγκὸρ Βάτ πατοῦσε στὴ γῆ ἢ ἀν ἦταν κρεμασμένο ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Ἔως αὐτὸς ὁ κόσμος ζεῖ, ζωντανεῖ μὲς στὶς σελίδες τοῦ Ἰ. Βασιλείου. Μιὰ ἀτμόσφαιρα ποιητικὴ δημιουργεῖται παντοῦ καὶ μέσα σ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι, τὰ μνημεῖα, τὰ ἔθιμα παίρνουν πολὺχρωμους ἱριδισμούς. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ διευκρινισθῇ ὅτι ὁ συγγραφέας - ποιητὴς δὲν ἐξωρατίζει τὰ ἀντικείμενά του. Κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ ὠραιοπαθής. Ὁ φακὸς του ἀποτυπώνει μὲ τὴν ἴδια πιστότητα καὶ τὶς λευκὲς ἐπιφάνειες καὶ τὶς μαῦρες κηλίδες. Βέβαια ὁ θαυμασμός μου εἶναι παντοῦ διάχυτος. Ἄλλὰ καὶ ὁ κόσμος ποὺ περιγράφει, ὅπου μᾶς ξεναγεῖ εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ. Κι ὁ πολιτισμὸς ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ σπουδαῖος καὶ ἀνεπαρόλητος. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ ὁ Ἰ. Βασιλείου μᾶς τὰ δίνει μὲ ζηλευτὴ πληρότητα. Σὲ τοῦτο δοηθοῦν οἱ θαυμάσιες φωτογραφίες, ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει πάρει ἀπὸ τοὺς τόπους ποὺ ἐπισκέφθηκε, ἀπὸ τὰ μνημεῖα καὶ τοὺς ναοὺς καὶ μὲ τὶς ὁποῖες συνοδεῖ τὰ κείμενά του. Λόγος καὶ εἰκόνα δένουν στὰ βιβλία του σ' ἓνα ἀδιάσπαστο συναρπαστικὸ σύνολο. Ὁ λόγος συμπληρώνει τὴν εἰκόνα καὶ ἡ εἰκόνα τὸ λόγο. Ἡ περιγραφή μᾶς βοηθάει νὰ ἐκτιμήσωμε καλύτερα τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἔργα τέχνης καὶ οἱ εἰκόνες νὰ διπιστώσωμε τὴν εὐθυβολία τῆς ἀνιχνευτικῆς του ἱκανότητος.

Ὁ Ἰ. Βασιλείου σωστὰ πρεσβεῖει ὅτι ταξιδιογραφία δὲν εἶναι μόνο προσωπικὲς ἀπόψεις, εἶναι καὶ περιγραφή. Ὅπως ἐκεῖνος τὴ δίνει, ναί! Ἡ περιγραφή εἶναι ἀπαραίτητη ἀκριβῶς γιατί συντελεῖ στὸ νὰ ἔχωμε ὀλοκληρωμένη τὴν εἰκόνα ἑνὸς τόπου. Ἦστερα ἡ δική του περιγραφή δὲν εἶναι τουριστικὴ ξενάγηση, εἶναι αἰσθητικὴ ἀνάλυση, εἶναι προσωπικὴ παρατήρηση, εἶναι τέλος καλλιτεχνικὴ καταξίωση. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε καὶ τοῦτο: ἡ ὀλότελη ἀπουσία ἑνὸς τόπου ἀπὸ ἓνα κείμενο τοῦ εἰδούς μπορεῖ νὰ εἶναι ἔτιδῆποτε ἄλλο, νὰ εἶναι διήγημα, νὰ εἶναι φιλοσοφικὴ σκέψη, ἀλλὰ ταξιδιογραφία δὲν εἶναι. Φαντασθῆτε τὴν περίπτωσιν ἑνὸς συγγραφέα, ποὺ πηγαίνει στὸ Παρίσι καὶ κλείνεται σ' ἓνα δωμάτιο καὶ φιλοσοφεῖ πάνω στὴ θρησκεία. Ὁ συγγραφέας αὐτὸς δὲν κάνει ταξιδιογραφία. Ταξιδιογραφία κάνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ βγῆ ἀπὸ τὸ δωμάτιο του καὶ θὰ ἀντικρύσῃ τὸν πύργο τοῦ Ἄιφελ καὶ θὰ δώσῃ τὴν προσωπικὴ του ἐντύπωση. Αὐτὴ τὴν περιγραφή θέλωμε, τὶς διαστάσεις τοῦ πύργου μᾶς τίς προσφέρει καὶ ὁ guide bleu! Τὴν προσωπικὴ αὐτὴ ἐντύπωση μᾶς δίνει στὰ βιβλία του ὁ Ἰ. Βασιλείου.

«Ὅλοι οἱ ἐξωτερικοὶ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τῶν ναῶν, κάθε τους γωνιά, ὅλες οἱ κοιλότητες ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὶς παραστάδες καὶ τ' ἄφθονα ἀγάλματα καὶ διακοσμῆσεις. Σ' ἓνα θαυμάσιο παιχνίδι, μὲ σκοτάδια, σκιὲς καὶ φῶτα, θεοί, ἄνθρωποι, ζῶα, μιὰ ἀτέλειωτη παρέλαση, μιὰ συνταρακτικὴ λιτανεῖα ἀπὸ ὀλόγυμνα γυναικεῖα σώματα, ντυμένα μονάχα μὲ κοσμήματα. Εἶναι θεές, ἱερὲς χορευτρίες (ἀπσάρα), οὐράνιες νύμφες. Ὅλες ἀκτινοβολοῦν χάρη, γοητεία, νιάτα. Κάθε μιὰ ἄλλη στάση, ἄλλη κίνηση, ἄλλη ἀπασχόληση.

Μὲ τὴ μεγαλύτερη φυσικότητα, μὲ χαρακτηριστικὴ ἀφέλεια, γυρίζουν τὸ κορμὶ τους ἄλλες δεξιὰ, ἄλλες ἀριστερά, χορεύουν γδύνονται, κοιμοῦνται, σκύδουν, χτενίζονται, ἀγγίζονται στὰ στήθια τους. Μιὰ βγάξει ἓνα ἀγκάθι ἀπὸ τὸ πόδι της, ἄλλη χαϊδεῖ ἓνα παιδί ἢ βάζει κολλύριο στὰ μάτια της. Κάθε μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα τους, κάθε λεπτομέρεια, τὰ στήθια, τὰ πόδια, οἱ ὄμοι, ὅλες οἱ καμπύλες, λαξευμένα μὲ ἀγάπη καὶ τέχνη. Ἡ ψυχρὴ πέτρα ἔχει πάρει ἕβλη τὴ ζεστασιά καὶ τὸν παλμὸ τῆς ζωντανῆς σάρκας. Τὰ πρόσωπά τους ἐκφράζουν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα, ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Τρυφερότητα, περηφάνεια, χαρὰ, συγκίνηση, ἐπιθυμία, θλίψη, προσδοκία, ἡδονή, ἔκσταση. Στὰ χέρια τους κρατοῦν, προσφορὰ γιὰ τοὺς

θεούς, ἄνθη λωτοῦ, τελετουργικά δοχεῖα νεροῦ, καθρέφτες, μουσικά ὄργανα, κοσμήματα, φορέματα.

Ἐνάντια στὶς θεές, τὶς χορεύτριες, τὶς ἄγνές νύμφες καὶ τὶς φανταστικὲς γοργόνες, παρουσιάζονται, παραμερίζοντας κάθε σεμνοτυφία, μὲ ἀσυνήθιστη στῆν τέχνη δυναμικότητα, μὲ τὶς ρεαλιστικότερες καὶ τολμηρότερες μορφές, ὑπέροχες ὀλοζώντανες συνθέσεις μὲ ἐρωτικά ζευγάρια ἀπὸ θεοῦς ἢ ἀνθρώπους (μετούνα) καὶ σκανδαλιστικά συμπλέγματα μὲ περισσότερα ἀπὸ δυὸ πρόσωπα, σὲ ἐξαιρετικὰ περιέργους, ἀλλὰ πάντοτε ἁρμονικούς καὶ ἰσορροπημένους συνδυασμούς. Μὲ ἀτέλειωτη ποικιλία ἀπὸ ἐξεζητημένες ρυθμικὲς στάσεις, μὲ ἀπεριόριστη ἡδυπάθεια, μὲ ἀπερίγραπτη προκλητικότητα, μὲ χαμόγελα ποὺ φανερώνουν τὴν ἱκανοποίηση, χαϊδεύονται, φιλοῦνται, ἀγακλιάζονται, κάνουν ἔρωτα.

Ἔχουν γραφτεῖ πάρα πολλὰ γιὰ τὰ ἐρωτικά γλυπτὰ τοῦ Κατζουράο κι' ἔχουν δοθεῖ διάφορες ἐξηγήσεις γιὰ τὶς τόσο ρεαλιστικὲς παραστάσεις του. Ὅσοι εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ αὐστηρὸ πουριτανισμό καὶ τὴν προκατάληψη, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ μυστικοποιεῖται καὶ νὰ περιβάλλεται μὲ σκοτάδι κάθε τι ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ φυσικὸ ἔρωτα, θέλουν νὰ τὰ παρουσιάσουν σὰν πορνογραφικὲς ἐπιδείξεις, ποὺ φανερώνουν κατώτερο ἠθικὸ ἐπίπεδο καὶ ἔλλειψη κάθε ἀγνότητας. Θὰ ἦταν μεγάλο λάθος, νὰ γίνῃ ἀνεξέταστα δεκτὸ, πὼς τ' ἀριστουργήματα αὐτὰ τῆς τέχνης δείχνουν ἀπαράτητα ἠθικὴ διαφθορά.

Τὰ γλυπτὰ στοὺς ναοὺς τοῦ Κατζουράο εἶναι ἓνας ὕμνος, μιὰ συμφωνία, ἓνα ποίημα, γιὰ τὴν ὀμορφιὰ ποὺ ὑπάρχει στὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Μιλᾶνε μὲ ἀφάνταστο ἐνθουσιασμό γιὰ τὶς χαρὲς καὶ τὶς ἀπολαύσεις, ποὺ κάνουν τὴ ζωὴ εὐτυχημένη. Δημιουργοῦν μιὰ διάχυτη εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα, γεμάτη ἐρωτικὴ διάθεση καὶ αἰσθησιασμό. Ταυτόχρονα ὅμως, μὲ τὴν ἔξαρση ποὺ προσφέρει ἡ ὑπέροχη τέχνη καὶ ἡ καθαρὰ αἰσθητικὴ ἀξία τους, ὑποβάλλουν ἓνα πλημμυρισμένο ἀπὸ μαγεία ὄνειροπόλημα. Ἔνα ξαφνικὸ πέταγμα σὲ ἄλλους μακρινούς κόσμους, ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἔνα ὑποσυνεῖδητο συναίσθημα φυγῆς, ποὺ ξεκινώντας ἀπ' τὴ μεγαλύτερη φυσικότητα φτάνει στῆν τελειότερη πνευματικὴ ἀνάταση».

Μὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γοητευτικῶν διβλίων τοῦ Ἰ. Βασιλείου δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Καλύπτει πολλοὺς ἀκόμη τομεῖς καὶ πρὸ πάντων ἱκανοποιεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν περιέργειά μας γύρω ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἀναφέρεται στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο τῆς Ἀσίας. Εἴτε γιὰ ἀρχιτεκτονικὰ δημιουργήματα πρόκειται, εἴτε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε γιὰ τὶς συνήθειές τους. Μὲ τὰ συχνὰ ταξίδια του καὶ τὶς πολύχρονης μελέτες κι ἀναδιφήσεις του ὁ Ἰ. Βασιλείου, εἶναι μιὰ αὐθεντία γύρω ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ καὶ τὰ πραγματεύεται μὲ περισσὴ γνώση καὶ ξεχωριστὴ ἄνεση, ὅπως στὸ τόσο ἐνδιαφέρον κεφάλαιο γιὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ Μπαλί:

«Ἡ πορεία τῆς πομπῆς εἶναι θεαματικὴ παρέλαση καὶ μαζί κι ἀγωνιστικὴ ἐπίδειξη. Μπροστὰ πηγαίνουν πλῆθος μουσικοὶ τοῦ γκαμελᾶν περιστοιχισμένοι ἀπὸ ἀμέτρητα παιδιά. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ μεγάλα γκόνγκ ποὺ κρέμονται σὲ ξύλα στηριγμένα στοὺς ὤμους τους. Ἀμέσως ἔπειτα πολλοὶ ἄντρες, νέοι καὶ παιδιά, κρατοῦν κρεμασμένα σὲ μακρὰ καλάρια πλῆθος λάβαρα, μπαντιέρες, σημαῖες, ἱερὰς ἑμπρέλες, φύλλα ἀπὸ φοινικόδενδρα. Ὅλα κεῖνα ποὺ, μαζί μὲ τὰ πολύχρωμα σαρόνγκ, δίνουν στὶς λιτανεῖες τοῦ Μπαλί κάποιο τόνο ζωτικῆς φαντασμαγορίας.

Ἀκολουθοῦν πολλὲς γυναῖκες καὶ νέες κοπέλες στῆ σειρά, ἢ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὅπως οἱ κανηφόροι στῆν ἀρχαία Ἑλλάδα, κρατοῦν στὸ κεφάλι ἄγγεια μὲ ἁγιασμένο νερό, ἀγαλματάκια θεῶν, προσφορὲς μὲ γλυκὰ, φρούτα, λουλούδια. Περπατᾶνε μὲ ἀργὸ βῆμα, ξυπόλητες οἱ περισσότερες, ἀμίλητες, μὲ σοβαρὴ ἔκφραση στὸ πρόσωπο, κοιτάζοντας κατευθεῖαν μπροστὰ. Νομίζεις πὼς βλέπεις ἱέρειες ν' ἀκολουθοῦν εὐλαδικὴ λιτανεῖα, μετέχοντας σὲ κατανυκτικὴ ἱεροτελεστία.

Εἶναι ἀφάνταστη ἢ ποικιλία καὶ οἱ ὠραῖοι συνδυασμοὶ σὲ ζωηρὰ χρώματα, ποὺ

έχουν τὰ μακρὰ ὡς κάτω φουστάνια τους, τὰ φανταχτερὰ καὶν, καὶ αἱ πλατεῖες χρυσοκεντημένες ζῶνες, πού σφίγγουν τίς μέσες τους. Θαυμαστά προσάλλουν οἱ ἐλόστητες κορμοστασιές τους καὶ τὸ ἀνάλαφρο μὲ χάρη καὶ ρυθμὸ περπάτημά τους, στὸ ὀλοπράσινο παραδεισιακὸ τοπίο τὸ πλημμυρισμένο μὲ λιόχαρο τροπικὸ φῶς.

Ὁ ἥλιος προχωρώντας στὸν οὐρανὸ λές κι ἀναζητᾷ τὰ πιδ ζωντανὰ καὶ χαρούμενα χρώματα στὰ φουστάνια τῶν γυναικῶν, γιὰ νὰ τὰ χαϊδέφει μὲ τίς φωτεινὲς ἀκτίνες του καὶ νὰ τὰ κάνει ἀκόμα πιδ λαμπερά. Κανείς δὲ θὰ μπορούσε νὰ πει κείνη τὴν ὥρα, πὼς τὰ τυπωμένα στὰ πανιά τῶν φουστάνιων πολύχρωμα λουλουδία φάνταζαν καὶ μιλοῦσαν λιγώτερο στὰ μάτια ἀπὸ τ' ἀληθινὰ, τὰ ὀλόφρεσκα, πού εἶναι μὲ τόση ἀφθονία γεμάτη ἢ φύση τοῦ Μπαλί. Ὅσο κι ἂν ψεύτικα, ἔπαιρναν κάποια δική τους ζωὴ, μαγεμένα καὶ μεθυσμένα ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὰ λαχταριστὰ καλοφτιαγμένα κορμιά καὶ τὸ σφριγηλὸ παλμό τους.

Ἡ θλιθερὴ συνοδεία γιὰ τὴν προπομπὴ τοῦ νεκροῦ στὸ ἀγύριστο ταξίδι του μεταμορφώνεται ξαφνικὰ σὲ χαρούμενη γιορταστικὴ παρέλαση. Σὲ ἐκστατικὸ θέαμα, γιορτὴ μεγάλη γιὰ τὰ μάτια. Ξεχνιέται μὲ μᾶς ὁ θάνατος. Σὰ θάμα παρουσιάζεται μ' ὄλο τὸ μεγαλεῖο τῆς ἢ ζωῆς. Ἡ πένθιμη διάθεση ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς πάει νὰ τελειώσῃ ὀριστικὰ στὴ φωτιὰ μιὰ ἀνθρώπινη ὑπαρξή, γίνεται εὐχαρίστηση, ἐνθουσιασμός, ξεκίνημα.

Χαίρουν ὀλόκαρδα θλέποντας νὰ προχωροῦν στὴν πομπή, καμαρωτὰ κι ἀνάλαφρα πλῆθος νέες ὀλομελάχρουνες γυναῖκες, κορμιά καλοδεμένα μὲ ἀγαλματέχνες πλαστικότητες, κρυφὲς φωλιές τοῦ πόθου καὶ τοῦ ἔρωτα. Κορίτσια ὀλόφρεσκα, βλαστάρια πρωτόγαλα, μὲ ἀγνά, ἐκφραστικά, πεντάμορφα ὀλοφώτεινα πρόσωπα. Τὰ νειάττα, ἢ ζωντανία, τὸ πολὺ φῶς πλανέουν τίς ψυχές. Γεμίζει βλῆ ἢ ἀτμόσφαιρα μαγεία, ἀπιαστους καημούς, ἀέρινα ὄνειρα...»

Ἡ ἀξία τῆς ταξιδιωτικῆς λογοτεχνίας τοῦ Ἰ. Βασιλείου ἔχει ἤδη ἀναγνωρισθῆ εὐρύτατα στὸ ἐξωτερικὸ, μὲ τὴ μετάφραση τοῦ διβλίου του «Ἀγγκὸρ». Ἐνας Raymond Cogniat ἔχει γράψει: «Ὁ Ἰ. Βασιλείου εἶναι ἕνας ἀρχιτέκτονας πού γνωρίζει ἐπίσης νὰ εἶναι ἕνας ἱστορικὸς κι ἕνας ταξιδευτὴς πού τὸν ἀγγίζει ἢ ποίηση τῶν τόπων» (Ἐφημ. «Figaro»). Ὁ Benjamin Lardy, ἐξ ἄλλου στὰ «Nouvelles Littéraires» ἔχει παρατηρήσει: Ὁ συγγραφέας, Ἕλληνας, ἀρχιτέκτονας, στὸ ἐπάγγελμα, παραμένει ποιητὴς. Γνωρίζει νὰ ἀναπολῆ, νὰ ἀναπλάθῃ, νὰ ξαναζωντανεύῃ. Τὸ θαυμάσιο διβλίο του μᾶς ὀδηγεῖ νὰ ἀνακαλύψουμε ἕνα συναρπαστικὸ χῶρο ἐξαιρετικῆς ποιότητας». Κι ὁ Πῶλ Μαρὶ Γκάν στὴν «Monde»: «Μολονότι ἀρχιτέκτονας ὁ συγγραφέας, ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀγγκὸρ ὡς ποιητὴς. Τὴν διηγεῖται καὶ ἀφηγεῖται μὲ τόνο λυρικό». Τὰ μικρὰ ἀποσπάσματα πού διάλεξα παραπάνω ἀπὸ τὰ γοητευτικὰ διβλία τοῦ Ἰ. Βασιλείου νομίζω πὼς δικαίωθουν τίς κρίσεις αὐτές.

I. M. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο 17ος ΧΡΟΝΟΣ ΜΑΣ

Τὸ περιοδικὸ μπήκε πιά στὸ 17ο χρόνο τῆς ἐκδοτικῆς του πορείας. Κοιτάξεις πίσω καὶ βλέπεις τὶς ἑκατοντάδες σελίδες, ὅπου βρίσκεται ὁ μόχθος τῶν συνεργατῶν σου, γνωστῶν σου ἢ ἀγνωστων, ζωντανῶν ἢ ἀπὸ καιρὸ φευγάτων. Αἰσθημα λύπησ γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς ἔντονης καὶ ἐφηβικῆς τοῦ περιοδικοῦ δράσης, ποὺ δὲν θὰ ξαναρθοῦν. Περηφάνεια ποὺ ἀντέξες δίλες τὶς δυσκολίες γιὰ νὰ στέκεσαι ἀκόμα στὰ πόδια σου, χωρὶς νὰ παραδοθῆς στὴ σιωπῇ, ποὺ οἱ καινούργιες περιστάσεις θὰ μπορούσαν νὰ σοῦ ἐπιβάλουν.

Κι' ὅμως οἱ νέοι τοῦτοι καιροὶ ποὺ περνοῦμε ἀπαιτοῦν τὴν συνεχῆ παρουσία τοῦ καθενὸς στὸν ἀγῶνα γιὰ ἐπιδίωξη. Ἀγῶνα ἀσφαλῶς πολὺ πλεονεχιοῦ κι' ὁ καθένας στὴ θέση ποὺ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἄλλοι δὲ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν στὸν πειστικὸ βαθμὸ καὶ τὸν ἀποτελεσματικὸ. Ἀρκετὰ ὄνειρα διαλυθῆκανε σὰν τὴν πρωτὴν ἑμίχλη, μετὰ τὸ καταστρεπτικὸ ἰουλιανὸ πραξικοπήματα καὶ τὴν Τουρκικὴ εἰσβολή. Ὡστόσο ὑπάρχει ἡ ζωὴ μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς καὶ ὑπάρχει προπαντὸς τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν γιὰ τὸ ὁποῖο ὀφείλεις νὰ μεριμνήσεις, νὰ τοὺς δώσεις θάρρος, νὰ σταθῆς δίπλα τους γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ τους καὶ νὰ δεκτοῦν εἰσβολὲς λύσεις γιὰ ἓνα κομμάτι φωμὶ καὶ λίγο θάμα.

Τὸ περιοδικὸ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ κάμνῃ τὸ χρέος του, πνευματικὸ καὶ ἐθνικὸ, — ποῖο χρέος δὲν ἔχει δόση τὸ ἔθνικὸ στοιχεῖο; — μ' εὐθὺνὴ καὶ συνέπεια. Τώρα βλέπουμε σκοτάδι, ἀλλὰ ὑπάρχει κάπου τὸ φῶς. Αὐτὸ τὸ φῶς θ' ἀναζητοῦμε μὲ τὶς σελίδες μας γιὰ νὰ ξυπνάμε στοὺς ἀναγκῶστες μας τὴν ἐπιθυμία τοῦ φωτός.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΧΟΛΙΟ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΝΕΑ ΔΟΜΗ»

Κάθε περιοδικὸ ἔχει τὸν χαρακτήρα του. Τὸν παίρνει ἀπὸ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐξυπηρετεῖ. Κι' ἐπειδὴ οἱ ἀνάγκες τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι πόλλες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐκείνοι ποὺ θέλουν νὰ ἐκφραστοῦν, ὑποχρεωτικὰ ἐμφανίζονται διάφορου τύπου περιοδικὰ ἔντυπα. Δὲν ἔχει σημασία ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τους. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς λόγους, τὸ βαρὺ ἔξοδο τοῦ τυπογραφείου, παρεμβάλλονται

κι' ἄλλοι παράγοντες ποὺ ἔχουν ὀπωσδήποτε τὸ θάρρος τους στὴν πορεία ἐνὸς περιοδικοῦ. Ἄν υποθέσουμε πῶς ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ δὲν παρουσιάζει αἰσθητὲς διαφοροποιήσεις ἀπὸ ἄλλα ἔντυπα, μάλιστα ἀπὸ ὀρισμένα μὲ παράδοση, ὑποχρεωτικὰ αὐτὸ θὰ χρεοκοπήσῃ, ἀφοῦ δὲν ἔχει πνευματικὸν ἀντίκρουσμα καὶ δικό του πρόσωπο. Ἄν τὸ τακτικὸ του προσωπικὸ εἶπε τὸν λόγο του, τὸν λίγο ἢ πολὺ, κι' ἔπεσε πιά στὶς ἐπαναλήψεις, χωρὶς κἀν μιὰ ὑποφερτὴ παραλλαγή τῶν ἀρχικῶν θέσεων καὶ ἰδεῶν, ὑποχρεωτικὰ ἐξαντλήθηκε, ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὶς πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου ξέρει μὲ βεβαιότητα ὅχι μόνον τὰ ἐπιχειρήματα ἀλλὰ καὶ τὴν κατ'ἀλήθειαν, ἐπομένως τι νὰ χάσῃ τὸν χρόνο του;

Ὅμως, ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχή, οἱ ἀνάγκες τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι πόλλες καὶ ποικίλες. Πάντοτε ὑπάρχει θέση γιὰ νέα περιοδικὰ ἔντυπα, φτάνει οἱ συντάκτες τους νὰ ὀρήκανε τὸν τομέα, ποὺ δὲν ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ πλάτος ποὺ πρέπει ἀπ' ὅλα συνάδελφα ἔντυπα. Τὸ περιοδικὸ «Νέα Δομῇ», ἐκτός ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ ἐμφάνισή του, ποὺ μπορῶ νὰ τὴν χαρακτηρίσω πλούσια, ἔχει ἑθρῆ τομεῖς σχεδὸν παρθένους κι' ἀνάλαβε μ' εὐσυνειδησία νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσῃ. Συγκεκριμένα τὸ περιοδικὸ αὐτὸ δίνει μὲ συστηματικὸ τρόπο καὶ μὲ λεπτομέρεια ἐκδόσεις, (διβλία, φυλλάδια ἄρθρα, ἀκόμα) ποὺ ἐνδιαφέρουν πόλλες εἰδικότες. Συνοφίζεις ἄρθρα ἢ διαλέξεις, ποὺ ἔχουν γενικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ταυτοχρόνως προσκομίζου κἀν τὸ καινούργιο ἢ ἐπαναφέρον στὸ προσκήνιο ἐνδιαφέροντα προβλήματα. Ἐπισημαίνει κινήσεις σ' εὐρύτατο πλαίσιο ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ ὡς τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ τεχνολογικὸ. Βέβαια κοτὰ σ' αὐτὰ ὑπάρχει τὸ μελέτημα, τὸ ποίημα, τὸ πεζοῦ, ἡ κριτικὴ ἀλλὰ ὅλα σὲ ἰσοτιμία ποιότητας καὶ σελίδων.

Ὅχι ἀπὸ συναδελφικὴ ἀλληλεγγύη ἀλλὰ ἀπὸ καθαρὴ πνευματικὴ εὐσυνειδησία συνιστοῦμε τὴ «Νέα Δομῇ», ὅπως κάμαμε στὸ παρελθὸν καὶ γι' ἄλλα ἄδελφὰ περιοδικὰ, ποὺ μᾶς ἔπεισαν μὲ τὰ λίγα τεύχη τους πῶς καλύπτουν τομεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν βλέπουν σ' ἔκταση ἀλλὰ ἔντυπα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΑΣ — ΚΥΠΡΟΣ

Πρὸς τὴν Διεθνήσιν Περιοδικῶν
«Πνευματικὴ Κύπρος»

Ἄνδρον κλέους 2 Λευκωσία.

Μὲ πόλλῃ συγκίνηση ἀπευθύνουμε σὲ σὰς τὴν πρώτη ἐπιστολή μας γιὰ νὰ σὰς γνωρίσουμε

τήν Ίδρυση του Σωματίου μας υπό τήν έπωνυμίαν «Σύνδεσμος Φιλίας Έλλάδος - Κύπρος» και να διαθεσβαίωσουμε ότι οι θεσμοί μας θα γίνουν πύο στενοί, πύο δυνατοί και ή έπιθυμία μας να αγωνισθούμε για τά δίκαια του Νησιού μας πύο έντονη.

Σάν χρέος μας θεωρούμε και αίσθανόμασσε τήν ανάγκη, στο πρώτο ξεκίνημά μας, να απευθύνομε τό πύο έγκάρδιο χαιρετισμό μας πύοδος Κυπρίους άδελφούς μας.

Τό Σωματίο μας γεννήθηκε μέσα από μιá έσωτερική ψυχική παρόρμηση, από μιá μεγάλη έπιθυμία άλληλεγγύης και συμπαράστασης πύοδος τόν Κυπριακό λαό και χαιρετίσθηκε με πολύ ένθουσιασμό από όλους τούς συμπατριώτες μας.

Όλα τά μέλη μας, άνδρες και γυναίκες θα καταβάλουμε κάθε προσπάθεια για τήν έπιτυχία τών σκοπών του Συνδέσμου μας.

Πιστεύομε σε μιá στενή πνευματική έπικοινωνία μαζί σας πύο θα συντελέσει στην καλύτερη και περισσότερο άποδοτική πραγμάτωση τών παρακάτω αναφερομένων σκοπών του Σωματίου μας.

Με άδελφικούς χαιρετισμούς και πολλή άγάπη:

Πρόεδρος
Χρυσανθή Οικονομίδου — Ζιτσαία
Γεν Γραμματέας
Μαρία Στεργιάδου
Θεσσαλονίκη 3.10.1976

Σημ.— Άπόσπασμα Καταστατικού «Συνδέσμου Φιλίας Έλλάδος - Κύπρος» Άρθρον 2, Σκοποί του Σωματίου είναι:

α) Η ανάπτυξη στενοτέρων δεσμών μεταξύ τών Μελών του Συνδέσμου και του Κυπριακού Λαού.

β) Η μελέτη και προβολή τών πολιτιστικών αξιών και έκφραστικών μέσων τών δύο άδελφών Λαών.

γ) Η άνταλλαγή έπισκέψεων και πληροφοριών για τήν πληρέστερη κατανόηση τών κοινωνικών προβλημάτων πύο άπασχολούν τόν Κυπριακό Λαό, έννημέρωση τής έλληνικής και, κατά τό δυνατόν, τής διεθνούς κοινής γνώμης για τήν διαμορφωμένη κατάσταση και ή έπιδιώξη ολικής και ήθικής συμπαράστασης για τήν πρόωθηση λύσεων γενικά ή ειδικά προβλήματα και!

δ) Η παροχή ήθικής συμπαράστασης στον άγώνα τών Κυπρίων για τήν άποκατάσταση τής Κύπρου σαν έλευθέρου και ανεξάρτητου Κράτους.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Γενική Συνέλευση
Λογοςία 10.10.1976

Πέρυσι στις 8 Οκτωβρίου 1975, έδώ στην ίδια αίθουσα είχαμε συγκεντρωθεί άντιπρόσωποι

40 περίπου Έπιστημονικών, Πνευματικών και Καλλιτεχνικών Ίδρυμάτων και Όργανώσεων άπ' όλη τήν Κύπρο και μετά από έποικοδομητική συζήτηση πύο διεξήχθη πάνω στο θέμα τής διαφώτισης τής διεθνούς κοινής γνώμης για τό Κυπριακό, άναγεώθηκε τό Συμβούλιο ή ή Έκτελεστική Έπιτροπή και άρχισε τό έργο της κινουμένη μέσα στα πλαίσια τών οικονομικών της δυνατότητων.

Η Μορφωτική Έπιτροπή έξακολούθησε να παρέχει στην Έπιτροπή μας όχι μόνο στέγη και άλλη δόθεια και συμπάρσταση αλλά και οικονομική ένίσχυση έξ έκατό λιλών (€100), ή όποία μας επέτρεψε να άρχίσουμε τό έργο μας.

Πρώτη πράξη τής Έπιτροπής μας ήταν ή άποστολή πύοδος τόν Πρόεδρο του Ο.Η.Ε. κ. Θόρον τηλεγράφημα διά του όποιου ύποστήριξε τό ύπό τής Κύπρου ύποβληθέν ψήφισμα και ζήτησε από τόν Ο.Η.Ε. να έφαρμόσει άποτελεσματικά μέτρα τά όποία να εξαναγκάσουν τόν Τούρκο εισβολέα να πειθαρχήσει στις άποφάσεις του Διεθνούς Όργανισμού.

Έν τώ μεταξύ τό ύπόμνημα τό όποιον είχε άποστείλει προηγουμένως ή Έπιτροπή πύοδος τόν Πρόεδρο τής Κυπριακής Δημοκρατίας Άρχιεπίσκοπο Μακάριο, στο όποιον έτόνιζε τήν ανάγκη δημιουργίας ειδικής κυβερνητικής ύπηρεσίας, ή όποία να άποτελέσει τόν κεντρικό φορέα και να αναλάβει τόν συντονισμό τής διαφώτισης, είχε εδτυχή άπήχηση και κατάληξη.

Τό Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών μας άνήγγειλε ότι έσχηματίσθη τριμελής Ένδοκυβερνητική Έπιτροπή από τόν Διευθυντή του Γρ. Δημ. Πληροφοριών, τόν Διευθυντή του Ύπουργείου Έξωτερικών και τόν Διευθυντή του Ρ.Ι.Κ. ή όποία θα συντονίζει τις προσπάθειες όλων τών άσχολωμένων με τί διαφώτιση όργανώσεων.

Έν τώ μεταξύ ή Έπιτροπή μας είχε έτοιμη τήν Β' έκκλησή της πύοδος τά άνά τόν κόσμο Έπιστημονικά, Πνευματικά Ίδρύματα και διακεκριμένα πρόσωπα, τήν έκτύπωση τής όποιας σε 2.000 άντίτυπα ανέλαθε τό γραφείο Δημ. Πληροφοριών. Η έκκληση είχε σαν τίτλο «Άλλοιότυποι ή φυσιογνωμία τής Κύπρου» και περιείχε και στοιχεία με τόν έποικισμό τής Κύπρου με Τούρκους από τήν Τουρκία. Ήταν δε μεταφρασμένη σε 4 γλώσσες.

Περί τό τέλος Νοεμβρίου ένα από τά μέλη τής Έπιτροπής μας δ. κ. Γιώργος Νικολάου, δημοσιογράφος, με τήν ευχαίρια τής μετάβασής του στο Κάιρο, έφοδιάστηκε με διαφωτιστικό όλικό και ειδικές ταινίες περι Κύπρου και Έκανε πύοδος τούς όμογενείς και τούς ίθαγενείς τής Αιγύπτου, Καίρου και Άλεξανδρείας, κατατοπιστικές όμιλίες.

Τήν ίδια έποχή με πρόσκληση του Γρ. Δημοσίων Πληροφοριών συγκεντρώθηκαν άντιπρόσωποι όλων τών όργανώσεων πύο άσχολούνται με τήν διαφώτιση και έσχημάτισαν τήν πραγματοποίηση τής έισηγήσεώς τους πύο είχαν κάμει σε ύπομνήματά τους πύοδος τήν Κυβέρνηση.

Η Έπιτροπή μας, σύμφωνα με τις έισηγήσεις της, έποποθετήθηκε μαζί με άλλες όργανώ-

σεις στις επιτροπείες που θα ετοίμαζαν το Φεστιβάλ Λευκωσίας κατά Μάιο — Ιούλιο (Έναρξη 12 Μαΐου), το Σεμινάριο περί Κύπρου, το Συνέδριο Ἀποδήμων και το Συνέδριο για την επιβίωση των μικρών κρατών.

Στο Φεστιβάλ η συμμετοχή μας ήταν στην οργάνωση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, όπως θεατρικών παραστάσεων δια του ΣΕΚΗ και εκθέσεως ζωγραφικής και γλυπτικής δια του ΕΚΑΤΕ. Και στις δύο υποχρεώσεις που αναλάβαμε ανταποκριθήκαμε με συνέπεια.

Ἀπό τις 3—5 Ιουνίου έγιναν οι εργασίες του Σεμιναρίου για την Κύπρο. Τὴν οργάνωσή του ανέλαβε τὸ Δίκαιο τῆς Κύπρου μαζί με τὴν Ἐπιτροπή μας. Σκοπὸς τοῦ Σεμιναρίου ἦταν νὰ ετοίμαστοῦν εισηγήσεις ἀπὸ εἰδικούς ὁμιλητὲς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ Κυπριακὸ, καθὼς και μονογραφίες πάνω σὲ διάφορες πτυχὲς τοῦ Κυπριακοῦ, γιὰ τις ὁποῖες κρίνεται ὅτι ἔλλείπει ἐπιστημονικὸ ὕλικὸ ἢ χρειάζεται νὰ τὴν ἐπεξεργαστοῦν ὕλικὸ ποὺ ὑπάρχει.

Γιὰ τις ἐργασίες τοῦ Σεμιναρίου εἶναι ὑπὸ ἐκτύπωση τόμος, ὁ ὁποῖος θὰ περιέχει τις εισηγήσεις τῶν ὁμιλητῶν και περίληψη τῶν πρακτικῶν. Εἰσηγητὲς στὸ Σεμινάριο ἦταν γνωστοὶ Κύπριοι Ἐπιστήμονες και Ἑλληνοαμερικανοὶ καθηγητὲς Πανεπιστημίου.

Ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1976 ἡ Ἐπιτροπὴ ἔγινε δεκτὴ σὰν μέλος στὴν Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Κομμάτων και Ὁργανώσεων.

Στις 13 Μαΐου ἐστειλάμε διαμαρτυρία πρὸς τὴν Οὐνέσκο γιὰ τὴν καταστροφὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰσβολεῖς μνημείων και ἔργων τέχνης, βεβήλωση ἐκκλησιῶν και ἐμπορία ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν και ἔργων τέχνης ἀπὸ τὴν κατεχόμενη ἀπ' αὐτοὺς περιοχῇ. Ἡ διαμαρτυρία παρακαλοῦσε τὴν Διεθνή αὐτὴ Ὁργάνωση νὰ χρησιμοποιοῦν ὅλο τὸ κῆρος και δια τὰ μέσα ποὺ διαθέτει γιὰ νὰ σταματήσῃ ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτικῆς κληρονομιάς τοῦ τόπου, ἡ ὁποία δὲν ἀνήκει μόνο στὴν Κύπρο, ἀλλὰ εἶναι κτῆμα ὅλης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος.

Στις 11 Μαΐου ἡ Ἐπιτροπὴ ἔστειλε διαμαρτυρία πρὸς τοὺς ἐκδότες τῆς Britannica, ἡ ὁποία στὸν συμπληρωματικὸ τόμο τοῦ 1975 περιεῖχε ἄρθρο τοῦ L.J.D. Collins περὶ Κύπρου γιὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ 1974. Τὸ ἄρθρο ἦταν γεμάτο ἀπὸ σκόπιμες ἀνακρίβειες και διαστρέβλωσε τὰ γεγονότα. Σ' ὅλο δὲ τὸ ἄρθρο ἦταν διάχυτὴ ἡ προκατάληψη τοῦ συγγραφέα ὑπὲρ τῶν Τούρκων.

Στὴν διαμαρτυρία μας ἡ Britannica, ἀπάντησε μὲ τὸν γνωστὸ ἀγγλικὸ τρόπο και ὑποσχόταν ὅτι θὰ ἐπανεξετάσει τὸ θέμα σὲ προσεχῆ ἔκδοσή τοῦ τόμου.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μετάδοσης τοῦ κ. Γ. Φαίδωνος, προϊσταμένου τῆς κυβερνητικῆς ὑπηρεσίας Πολιτισμοῦ και Οἰκίσεως, στὴν Νέα Ζηλανδία και Αὐστραλία γιὰ συμμετοχὴ σὲ εἰδικὸ συνέδριο, ἐστειλάμε διαφωτιστικὸ ὕλικὸ και εἰδικὴ ταινία ἀναφερομένη στὸ ξεριζώματα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ βόρειο τμήμα τῆς νήσου.

Ὁ κ. Φαίδωνος σὲ εἰδικὴ συγκέντρωση στὸ

Sidney μίλησε περὶ Κύπρου και ἀπάντησε σὲ ἐρωτήσεις ποὺ τοῦ ὑποβλήθηκαν. Ἡ ταινία παρέμεινε ἐκεῖ ἐπὶ ἕνα - δύο μῆνες και ἐπρόδλήθηκε και σὲ κινηματογράφους και σὲ εἰδικὲς συγκεντρώσεις φοιτητῶν.

Ἀπὸ τις 26—30 Ἰουλίου ἔγινε τὸ Παγκόσμιο Συνέδριο Ἀποδήμων. Στις συνεδρίες και τὴν προετοιμασία τοῦ Συνεδρίου ἐλάμβανε μέρος ἡ Ἐπιτροπὴ μας και ἔκαμε ἐπικοινωνητικὲς εἰσηγήσεις. Στὸ φυλλάδιό ἡμῶν, στὸ ὁποῖο ἀναγράφονται ποιοὶ μετέσχον στὴν προετοιμασία τοῦ Συνεδρίου, ἡ Ἐπιτροπὴ μας δὲν ἐνεφερέτο ἢ δὲ πρόσκληση γιὰ νὰ παρακολοθησοῦμε τὸ συνέδριο και νὰ παραστοῦμε στὴ δοθεῖσα δεξίωση δὲν ἔφτασε ἐγκαίρως γιατί... παρέπεσε. Πρὸς τοὺς ἀποδήμους ἡ Ἐπιτροπὴ μας διένειμε διαφωτιστικὸ ὕλικὸ, τὴν Α' και Β' ἔκκλησή της.

Ὅταν ὑπεγράφη ἡ συμφωνία μεταξὺ Ἀμερικῆς και Τουρκίας γιὰ μεγάλη οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Τουρκίας, ἡ Ἐπιτροπὴ μας διαμαρτυρήθηκε ἔντονα στὸ Ἀμερικανικὸ Κογκρέσσο, γιὰ τὴ ἐνίσχυση αὐτὴ πρὸς τὴν Τουρκία τὴν καθιστᾶ περισσότερο ἀδιάλλακτη, ἐνῶ ὅλοι ἀναμένουμε ὅτι θὰ ἀσκηθῇ πάνω της μεγαλύτερη πίεση γιὰ μιὰ πιὸ λογικὴ στάση και ἐφαρμογὴ τῶν ψηφισμάτων τοῦ Ο.Η.Ε.

Στις 26 Ἰουνίου, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἔρχομοῦ στὴν Κύπρο πενταμελοῦς κλιμακίου τῆς Ἐπιτροπῆς Συμπαραστάσεως Κυπριακοῦ Ἀγῶνος Κινηγητῶν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πρύτανι, κ. Γ. Μητσόπουλο, γιὰ νὰ ἐπιδώσῃ πρὸς τὸν Μακαριότατο Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας διακήρυξή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ Ἐπιτροπὴ σὲ συνεργασία μὲ τὴ Μορφωτικὴ Ἰηπερία, ὠργάνωσε δύο διαλέξεις. Στὴ μιὰ μίλησε ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ἀνδροῦσης κ. Ἀνασ. Γιαννουλάτος, καθηγητὴς τῆς Ὄρθοδοξολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, και στὴν ἄλλη ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ ἴδιο Πανεπιστήμιο κ. Ἐδύγγελος Μουτσόπουλος.

Στις 16 Ἰουλίου μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὴ δεύτερη ἐπέτειο τοῦ πραξικοπήματος και τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, ἔγινε στὴν Πνευματικὴ Στέγη ἐκδήλωση τὴν ὁποῖαν ὠργάνωσαν οἱ Ἐκπαιδευτικὲς ὀργανώσεις, ΟΕΛΜΕΚ, ΠΟΕΔ, ΟΑΤΕΚ και ἡ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ μας. Τὸ πρόγραμμα περιελάμβανε χαιρετισμὸ τοῦ Ἰπουργοῦ Παιδείας κ. Ἀ. Μικελλίδη, ὁμιλία τοῦ Προέδρου τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς και προσφώνηση τοῦ Προέδρου τῆς ΟΑΤΕΚ κ. Ἀ. Φυλακτῆ.

Στὴν ἐκδήλωση ἀπάγγειλαν ἀντιστασιακὰ ποιήματά τους οἱ ποιητὲς Θ. Κουγιάλης, Ἰάνθη Θεοχαρίδου, Α. Ζαφειρίου, Εἰρήνη Τσουλλῆ, Κ. Χρυσάνθης, Ἀχ. Πυλιώτης και Εὔγ. Πετρώδης. Τραγοῦδῆσαν ἐπίσης ἀντιστασιακὰ τραγοῦδια ὁ Νάσος Παναγιώτου και ἡ Βασιλικὴ Ἀναστασιάδης.

Ὁ Β.Γ. Γραμματεὺς τῆς ΠΟΕΔ διέβασε φήγισμα ἐκ μέρους τῶν ὀργανωτῶν τῆς συγκέντρωσης, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη σὲ ἐκπαιδευτικὰ και πνευματικὰ σωματεῖα και ὀργανώσεις τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Στήν Ίδια εκδήλωση έγινε και έκθεση έργων τέχνης έμπνευσμένοι από το πραξικόπημα και την εισβολή, στην οποίαν έλαβαν μέρος:

Ήδερκίου, Διαμαντίης, Δουιώτης, Τ. Κάνθος, Λαδόμματος, Ρέα Μπέλλου, Οϊκόνομου Λευτ., Χαραλαμπίδης, Άνδρ. Χαλαλάμπους και Γ. Χαλαλάμπους. Προς όλους τους ανωτέρω ή Έπιτροπή εκφράζει τις θερμές της ευχαριστίες για την συνεργασία τους.

Τέλος από 8—11 Σεπτεμβρίου 1976 έγινε το Συνέδριο για την επιδίωξη των μικρών κρατών.

Το Συνέδριο οργανώθηκε υπό της Κοινωνιολογικής Έταιρείας του Νεοκυπριακού Συνδέσμου και της Έπιτροπής μας.

Έλαβαν μέρος διαπρεπείς καθηγηται και δημοσιογράφοι από όλα τον κόσμο.

Έπιδίωξη του Συνδέσμου ήταν να διερευνηθούν οι έσωτερικές και διεθνείς συνθήκες που συνέβαλαν στην δημιουργία του κυπριακού προβλήματος σε συχεταιμό με παρόμοια προβλήματα σ' άλλες σχετικά αδύναμες χώρες.

Με τη συμμετοχή τους οι ξένοι πνευματικοί άνθρωποι θα βοηθήσουν να γίνει πιο σωστά κατανοητό στις χώρες τους το πρόβλημα της Κύπρου.

Οι εισηγήσεις και τα πορίσματα του Συνεδρίου θα εκδοθούν σε βιβλίο.

ΧΡ. ΠΕΤΡΩΝΔΑΣ
πρόεδρος

ΘΕΑΤΡΟ

ΔΥΟ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Άρθουρ Μίλλερ: Οι Μάγισσες του Σάλεμ, ΘΟΚ, σκηνοθεσία Ν. Σιαφάλλη, σκηνικά κοστούμια Άνδρ. Λαδόμματος.

Το έργο του Άρθουρ Μίλλερ κρίθηκε από πολλούς ειδικούς και πήρε τη θέση του στο διεθνές δραματολόγιο. Συζήτηση κάποτε παρατηρήθηκε στο θεατρικό του «Οι Μάγισσες του Σάλεμ» τόσο στο τι όνομούσε στην πραγματικότητα ο συγγραφέας, όσο και τι τίτλο θα του δίνανε στα ελληνικά (για έμπορικούς λόγους; δέν ξέρω) Έδω όμως μάς ένδιφέρει α) αν είχε τη θέση του σχετικά με τις τοπικές μας καταστάσεις, και β) αν ως παράσταση ίκανοποίησε.

Το έργο αυτό ασφαλώς έχει θέση παντού και πάντοτε, γιατί τά όμοια του μακαρθητικού κινήματα, με διάφορες μάσκες, παρουσιάζονται κάθε φορά για να ξευπηρηθούν κάποιο προσωπικό ή όμαδικό σκοπό, ιδίως σε ανώμαλες περιόδους αποτελώντας μάλιστα και τμήμα της ανωμαλίας. Έτσι το έργο μάς είδοποιεί πως πρέπει ναμαστε προσεκτικοί στην αντιμετώπιση τέτοιων δυσάρεστων και διαθερών καταστάσεων και οι μηχανισμοί της δικαιοσύνης πρέπει να είναι ανεπλήρητοι.

Σαν παράσταση όμως δημιούργησε μερικά προβλήματα, που θα πρέπει να βρουν μία λύση. Δέν είναι προβλήματα ειδικά για το έργο αυτό,

άλλα γενικά όλων των δικών μας θεατρικών παραστάσεων. Το κυριότερο από τά προβλήματα αυτά είναι ή άρθρωση των ήθοποιών μας. Στο έργο αυτό άρθρωση καλή είχαν ή Μπεμπεδέλη, ή Πεττεμερίδης, ή Χαλαλάμπους και πολύ λίγες άλλες. Έτσι αν χρησιμοποιηθή ένας πιο άργος ρυθμός στην παράσταση να βοηθούσε στην καλή άρθρωση, αφού έμεις οι Κύπριοι μιλούμε κάπως άργά. Τουτό κι άλλες υποστηρίζεται από την τηλεοπτική παρουσία των ίδιων σχεδόν ήθοποιών στο έργο «Μαρία του Οκτώβρη» του ΡΙΚ, που, εκτός από τά μηχανικά μέσα, ή άργος ρυθμός τους διευκόλυσε να μιλούν πολύ καθαρά κι εκφραστικά.

Βέβαια ή Νίκης Σιαφάλλη έκαμε μία θαυμάσια σκηνοθετική εργασία. Λίγο να ξέφυγε από τά χέρια του το έργο, ίσως να γελοιοποιόταν, γιατί όλοφάνερα παρουσιάζε τουτό πολλές δυσκολίες ιδίως στην κίνηση των μαγισσών. Η σκηνή πάντως ήταν γεμάτη με κίνηση και απεπλήρητες εικόνες. Έιδιαίτερα όμως τονίζω τις σκηνογραφίες και τά κοστούμια του Άνδρέα Λαδόμματος. Τά σκηνικά με τό σκοτεινό χρώμα τους έδιναν την καταθλιπτική ατμόσφαιρα του έργου. Άρχισαν με ένα κάπως άνοιχτό σκούρο χρώμα για να προχωρήσουν στο βαθύ σκούρο προς τό τέλος σά ν' ακολουθούσε ή σκηνογράφος πολύ όρθά, τό πνεύμα του έργου. Έπίσης τά μαύρα φουστάνια των μαγισσών με κείνες τις άσπρες ποδιές τους, τονίζανε περισσότερο τη μαυρίλα της ψυχής. Το μαύρο κυριαρχούσε, εκτός από τό φουστάνι της Άμμιγκάιηλ και τό κοστούμι του Τζών Πρόχτορ, που είχαν και τά δυο τους μία διάφορη ψυχολογία από τους άλλους και ήταν στην πραγματικότητα οι δυο πρωταγωνιστές και ιδιαίτερες προσωπικότητες αντίθετες.

Ρομπέρ, Ντυδιδιέ και Ζανζόν: Η Μαρία του Οκτώβρη, σκηνοθ. Νίκης Παπαδοπούλου, σκη. Στ. Άθηναϊνή.

«Η Μαρία του Οκτώβρη» του Ρομπέρ, Ντιδιδιέ καά Ζανζόν σε σκηνοθεσία της Νίκης Παπαδοπούλου, μάς ίκανοποίησε και ως κατάλληλη έπιλογή που ταιριάζει με τη σημερινή κυπριακή κατάσταση και ως παρουσίαση.

Η προδοσία για χρηματισμό πρέπει να τιμωρείται και όταν ακόμα υπάρχει μεταμέλεια (αν μπορή να χωρέση μεταμέλεια σε τέτοιο έγκλημα που γίνεται άπολύτως έν ψυχρή) και όταν ακόμα περάση τόσος καιρός που να θεωρήσει πώς τό κάλυψε ή λήθη. Αυτό είναι τό βασικό μήνυμα του έργου.

Το έργο όμως έχει μία μονοτονία. Στηρίζεται διαρκώς στο διάλογο και όχι στην σκηνική δράση. Η δράση έγινε κάποτε πριν 15 χρόνια κι' όσο κι' αν την περιγράφει ζωντανά, πάντοτε είναι άρκετά ξεθωριασμένη. Ωστόσο ή Νίκη Παπαδοπούλου κατόρθωσε με όμήν συνεχή κίνηση με διαρκώς νέες εικόνες, τόσο στην στάση των ήθοποιών όσο και στο φόντο, παρόλο που ένα ήταν τό σκηνικό. Πολύ δόθησε την παράσταση ή έκφραση των ήθοποιών που είχε άρκετες διακυ-

μάνσεις και ή καθαρή άρθρωσή τους, έτσι πού νά μή ζού ξεφουγιε συλλαβή.

Τό σκηνικό τού Στ. Ἀθηνάϊτη μέ τήν προέκταση τῆς τραπεζαρίας και μέ τίς εἰσόδους μέ τίς διάφορες μορφές τους διευκόλυναν τήν Παπαδοπούλου στή δημιουργία πολλῶν εἰκόνων πού δέν ἐπαναλαμβάνονταν τυπικά.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΑΙΟ

Κώστα Ἀσημακόπουλου: Ὁ Βασιλιάς και τὸ ἄγαλμα, Ἀθήνα.

Ὅποιοδήποτε θέμα κι' ἂν πάη ἕνας συγγραφέας κι' οποιαδήποτε τεχνική κι' ἂν χρησιμοποίηση, σημασία ἔχει τὸ τί αὐτὸς ἔχει νά πῇ κι' ὧς ποῖο βαθμὸ κατόρθωσε νά τὸ πῇ. Ἀκόμα θαρραίνει σὸ ζῆλο ἢ μαγεία πού διοχέτευσε μέ τις γραμμές του ὥστε τὸ μιλημά του νά γίνῃ ἀποδεκτὸ συγκινῶντας μας αἰσθητικά, νά μᾶς δημιουργήσῃ ἕνα κόσμο μέσα στὸν ὁποῖο μπορούμε νά δοῦμε τὸν ἑαυτὸ μᾶς ἔστω και μόνο τίς ἀνεκπλήρωτες ἐπιθυμίες μας, πού ὁμως ἀποτελοῦν σημαντικὸ μέρος τῆς προσωπικότητάς μας κι' ἐμπράξουν τήν συμπεριφορά μας. Τὰ κείμενα περιπετειῶν και φαντασίας ἔχουν σὸ ἐνεργητικὸ τους στοιχεῖα πού ἐλκύουν τὸν ἀναγνώστη τῆς οποιασδήποτε ἡλικίας. Σ' αὐτὰ ὁ ρωμαντικὸς παλμὸς θρίσκει εὐκόλως δρόμους γιὰ νά ἐμφανιστῇ πειστικός.

Τὸ μυθιστόρημα τού Κώστα Ἀσημακόπουλου «Ὁ Βασιλιάς και τὸ ἄγαλμα» μέ ὑπότιτλο «Τὰ 12 Ἐθαγγέλια τού Γιάννη Καφή» (Ἐθαγγέλια μέ τήν ἔννοια κεφάλαια ἢ ἱστορίες) εἶναι ἕνα κείμενο περιπέτειας και φαντασίας ἀπὸ τήν κουρσάρικη ζωὴ τού Αἰγαίου, σ' ἕνα τύπο μυθιστορηματικῆς βιογραφίας, ὅπου ἡ περιγραφή τού κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἀνακατεῖτε μαστορικὰ μέ τήν ποίηση και τήν προβολή ταυτοχρόνως ἰδεῶν και ἀρχῶν. Ὁ Καφής ξεκινῶντας σάν κουρσάρος κατόρθωσε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας νά γίνῃ βασιλιάς τῆς Μῆλου, ξευπηρετώντας τὸ μικρὸ νησί ἀλλὰ και τὸν πατημένο ἑλληνισμό, γιὰ νά κρεμαστῇ ἀργότερα ἀπὸ τὸν σουλτάνο. Μιά ἱστορία δηλαδή ἀπλή. Ἡ ἀξία τού ἔργου θρίσκειται και στὰ ἐπεισόδια πού ἔχουν πάντοτε ἕνα ἠθικὸ ἀντίκρουμα και σὸ ἔπος και στήν ποικιλία διαφόρων στοιχείων πού διανθίζουν τὸ ἔργο και τού δίνουν μιὰ κίνηση, χωρίς πολλές παρεμβολές περιγραφῶν πού νά κορφαίνουν τὸν ἀναγνώστη. Καί γιὰ νά γίνω πιὸ συγκεκριμένος: α) τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα συχνὰ δίνουν χροῖμα δίπλα στή συχνή χρήση ἰδιωματικῶν λέξεων και ἐκφράσεων. β) Ἡ χρησιμοποίηση τού «παράμυθου» δίνει μιὰν ἀνθρώπινη παραδοσιακὴ διάσταση. γ) Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα δημιουργεῖ ἀτμόσφαιρα τῶν χρόνων ἐκείνων και πραγματικὰ προσελκύει. δ) Ἡ σύνδεση μέ τὸ ἀρχαῖο μας παρελθὸν γίνεταί ἔμμεσα μέ τὸ εἶρημα τού ἀγάλματος τῆς Ἀφροδίτης και μέ τὸ βυζαντινὸ παρελθὸν μέ τήν κατακόμβη, κι' ἄλλα στοιχεῖα.

Οἱ χαρακτηριστὲρες τού ἔργου διαγράφονται ὁλόκληρα, τόσο μέ τίς δύο γραμμές τῆς περιγραφῆς

τους, ὅσο και μέ τίς πράξεις τους και τὰ λόγια πού τούς δάξει ὁ συγγραφέας στὸ στόμα, συχνὰ και μέ τὸ σχόλιο νά ἀκολουθεῖ.

Ξεχωριστὰ ὁμως τονίζω τήν ποίηση, πού συναντᾷ σὲ κάθε σελίδα τού ἔργου, τόσο στίς εἰκόνες και τίς παρομοιώσεις, ὅσο και στὸν ἰδιαίτερο ἐκεῖνο λυρικό παλμὸ, πού συνοδεύει τὸν ρωμαντισμὸ, χωρίς ὁμως νά πνίγῃ τήν οὐσία μέ τὴ μακρυγορία και τήν υπερβολή στή χρήση ποιητικῶν στοιχείων (μουσικότητας, ἐπιθετου κλπ.).

Προσωπικὰ ἐκτίμησα τὸ ἔργο τού Ἀσημακόπουλου, προπαντὸς τὸ χάρηκα ἰδιαίτερα γιὰ τὴ «μαγεία» πού περικλείει.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τάκη Δημόπουλου: Λόγος και Τέχνη, Ἀθήνα, 1975.

Τὸν βασάνισαν τὰ προβλήματα, τὰ μελέτησε, ἀνέτρεξε σὲ πηγές, σχημάτισε μιὰ σφαιρικὴ γνώμη και βρήκε τήν ἀφορμὴ γιὰ νά ἐκθέσῃ τὸ πού εἶχε καταλήξει. Ἡ ἀφορμὴ μπορεῖ νά ἦταν ἕνα ἀέτωμα, ἕνας μῦθος, ἕνα πρόσωπο, μιὰ ποίηση. Αὐτὴ εἶναι ἡ γενικὴ ἐντύπωσή μου ὅταν τελείωσα τὸ διάβασμα τού διβήλου δοκίμιου «Λόγος και Τέχνη» τού Τάκη Δημόπουλου. Προπαντὸς ἐκτίμησα τήν καθαρότητα στήν ἀνάπτυξη τῶν θεμάτων και τὴ σαφὴ ἐκθεση τῆς ἀπόφης του σὸ τέλος τῶν μελετημάτων.

Αὐτὰ τὰ μελετήματα δέν ἔχουν τὴ συνηθισμένη ξηρότητα τῶν πραγματειῶν, ἀλλὰ οὔτε και τὸ λεκτικὸ (μέ νεωτερισμοὺς) λυρισμὸ τῶν δοκιμίων. Ἀποτίνονται στὸν στοχασμὸ μέ κάποιο συγκρατημένο παλμὸ ἔτσι πού νά τούς δίνεται μιὰ λογικὴ δόνηση. Βέβαια εἶναι ὀλοφάνερη ἢ ὑπαρξιακὴ πεποίθηση στίς γραμμές τού Δημόπουλου, ἀλλὰ ταυτοχρόνως δέν παραγκωνίζονται οἱ ἄλλες ἀπόψεις ἐκεῖ πού ἔχουν τὴ θέση τους και μποροῦν νά λύσουν μιὰν ἀπορία. Καί μιὰ ἄλλη χαρακτηριστικὴ ιδιότητα: δίπλα τὴ θεωρία συχνὰ προτείνεται και ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογή, ὅπως π.χ. στή χρήση τῶν προσωπειῶν στήν ἀρχαία τραγωδία κλπ.

Προσωπικὰ μέ σταμάτησε τὸ μελέτημα «Λυρισμὸ ὑποστάσεις» στὸ ὁποῖον ὁ «λυρισμὸς» ἐξετάζεται μέ σαφήνεια. Ἀλλὰ και οἱ ἀπόψεις τού συγγραφέα πάνω στή σημασία τῆς κριτικῆς σάν ἀνάδημιουργία και συμπλήρωση τού κειμένου, πού ἐξετάζει, τὸ νόημα τῆς ἐρμηνείας τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων σάν συνδημιουργία και ἀνάδημιουργία και ἄλλα σάν τὸ πρόβλημα τῆς μεταφρασῆς και τού ὑποκειμενισμοῦ κλπ., τοποθετοῦνται και κυττάζονται πολὺπλευρα μέ μιὰ χαρακτηριστικὴ συντομία, ἀπολύτως ἀποδεκτῆ.

Σ' ἕνα δεύτερο μέρος ἐπισημαίνονται μερικὰ προσεῖχόμενα σημεῖα τού ἔργου μερικῶν κορυφῶν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας: ἡ σολωμικὴ ἐλευθερία, ἡ γλώσσα τού Παπαδιαμάντη, ἀπόψεις τού παλαμικοῦ ἔργου, ὁ τραγικὸς Σικελιανός. Βέβαια, τὰ σημεῖα αὐτὰ ἔχουν πολυουζητηθῆ, ἀλλὰ τὸ κοίταγμά τους ἀπὸ τὸ Δημόπουλο τὰ ἐπαναφέρουν μέ ἕνα σχεδὸν νέο ἀντίκρουμα, πού τὲ ἐνδιαφέρει.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Μαρίας Μπύργκι — Κυριαζή:
«Ο Ραμάνα Μαχάρσι και η Έμπειρία του Βί-
ναι», σύγγραμμα, έκδοση «Βιβλιοθήκης Αμερι-
κής και Ανατολής», Παρίσι 1975, σελ. 224.

Για τον σημερινό δυτικό κόσμο ή μελέτη
και ή ερμηνεία του Ίνδουισμού και, ειδικότερα,
ή ευκαιρία να γνωρίσει σε επιστημονική ανάλυση
την διδασκαλία του σύγχρονου «Σοφού-Άγιου»
της Ίνδίας Ραμάνα Μαχάρσι (Μέγα Μύστη του
εικοστού αιώνα), προσφέρεται στο νέο βιβλίο της
κ. Μαρίας Μπύργκι—Κυριαζή, που ζή και ερμά-
ζεται ως καθηγήτρια σε πανεπιστήμιο της Έλ-
βετίας. Η κ. Μπύργκι—Κυριαζή (Έλλαδικής
καταγωγής) έχει γράψει παλαιότερα αρκετά βι-
βλία πάνω στη μελέτη της Ίνδικής φιλοσοφίας
και αποτελεί σήμερα μία αθθεντία στην Εύρώ-
πη για διάσφαξη επιστημονικά θέματα.

Το βιβλίο είναι γραμμένο στ' Γαλλικά και
προλογίζεται από τον διεθνοδς φήμης καθηγητή
της Ίνδικής Φιλοσοφίας στη Σορδώνη Olivier
Lacombe. Μεταξύ άλλων ο Lacombe γράφει ότι
«ο Ραμάνα Μαχάρσι βρήκε στην κ. Κυριαζή ένα
δξυδερκή ερμηνευτή που αποδίδει δικαιοσύνη στ'ό
άπράμιλλο μεγαλειό του».

Ειδικά, ή κ. Κυριαζή ερμηνεύει το διεθνοδς
φήμης σπουδαιότερο έργο του Ραμάνα Μαχάρσι
«Σαράντα στροφές για την Έπαρξη» ή «Η γνώ-
ση του Είναι», που αποτελεί το βασικό βιβλίο
της διδασκαλίας του.

Σε αυτό ή συγγραφέας αναλύει και σχολιά-
ζει με εθληπτο τρόπο τα πολλαπλά μεταφυσικά
προβλήματα του Ίνδουισμού και εισάγει τον ά-
ναγνώστη στη θεωρία της Γνώσης και της Όν-
τολογίας του. Θέματα όπως «Ο Νεο-Ίνδουϊσμός
και ή αναβίωση της μεταφυσικής», «Το πρόβλη-
μα του θανάτου», «Τό σωμα — τό έγώ — ό
εαυτός», «Σιωπή και άπομόνωση», «Γνώση—Ά-
γνοια», «Ειρήνη—Εύτυχία—Εύδαιμονία», «Οί
Γιόγκα» κλπ. επεξηγούνται και σχολιάζονται με
σαφήνεια.

Η άποστολή του βιβλίου της κ. Μπύργκι—
Κυριαζή έγκειται στ' γεγονός, ότι ή επιστημο-
νική αυτή έργασία της ένισχύει σημαντικά την
Εύρωπαϊκή επιστήμη της Ίνδολογίας και κυ-
κλοφορεί σε μία έποχή που τό ένδιαφέρον του
δυτικού κόσμου για την μεταφυσική του Ίνδουί-
σμού γίνεται συνεχώς μεγαλύτερο.

ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Δροσ Κ. Ε. Χατζηστεφάνου:
Η Μέση Έκπαίδευση στην Κύπρο από την Ά-
νεξαρτησία μέχρι Σήμερα, Λευκωσία, 1976.

Στη Σειρά Έκπαιδευτικών Έκδόσεων, άρ.
2, ή Έπιτροπή Διφωτισεως και Δημόσιων Σχέ-
σεων της ΟΒΑΜΕΚ έξέδωσε την εισηγητική όμι-
λία του Τμηματάρχη Άνωτέρης και Μέσης Έκ-
παίδευσης Δροσ Κ. Ε. Χατζηστεφάνου στ'ό πρό-
σφατο συνέδριο της Όργάνωσης. Στην έργασία
αυτή γίνεται μία συνοπτική έκθεση των πιο βα-
σικών προβλημάτων, των έπιτευγμάτων και των
άναζητήσεων της Μέσης Εκπαίδευσης στην Κύ-
προ από τό 1959—60 ως σήμερα, περίοδο κατά

την όποία ή παιδεία των έλληνοκυπρίων θρίσκε-
ται άποκλειστικά στ'ά χέρια τους.

Η Μέση Έκπαίδευση, που έφερε τό βάρος
της παράδοσης σάν ή ισχυρότερη έπαρξη για τή
διατήρηση και τήν προάσπιση της Έλληνικότη-
τας του τόπου σε παρασμέμες δεκαετίες, ήταν ά-
ναπόφευκτο να έχει σημαντική ανάπτυξη στην
Κύπρο τα 15 χρόνια της ανεξαρτησίας και να δι-
καιούται τό μερίδιο του έπαίνου για τή γενική
άνοδο της ζωής στην προπαρασκευαστική και
προκατοχική περίοδο της νήσου. Ούτε είναι δυ-
νατό να δεχτεί ή εκπαίδευση μόνη της, είτε Μέ-
ση είτε Σοιχειώδης, όλη την εθθύνη για τήν
καταστροφή που έφερε τό πραξικόπημα και ή
τουρκική εισβολή, όπως κάμνουν μερικοί, σάν να
είναι μόνο τα σχολεία που έπηρεάζουν τή συμπε-
ριφορά των ανθρώπων.

Τά στατιστικά και άλλα στοιχεία που παρα-
τίθενται στην έργασία μιλούν πειστικά για τήν
ποσοτική βσο και ποιοτική ανάπτυξη της Δημό-
σιας Μέσης Έκπαίδευσης στ'ά υπό έπισκόπηση
χρόνια. Από τό 1959 ως τό 1976 αδηθήθηκαν οί
μαθητές από 15 χιλιάδες σε 37 χιλιάδες, τά
σχολεία από 19 σε 46 και οί καθηγητές από
500 σε 2.000 περίπου. Τό Γραφείο Έλληνικής
Παιδείας παρέλαθε από τήν άστοργη άποικιακή
κυδέρνηση ένα εκπαιδευτικό σύστημα «χωρίς συν-
θήκες οργανωτικής υποδομής, με άνύπαρκτο έ-
ποπτικό προσωπικό και θενρισθήποτε άλλες ύπη-
ρεςίες, χωρίς πάγια κεντρική νομοθεσία και κα-
νονισμούς, με δρους έργασίας των καθηγητών
δυσμενέστατους...», άνάγκες που σταδιακά με
σταθερά καλύφθηκαν σε πολύ ίκανοποιητικό
βαθμό.

Η δωρεάν παιδεία έχει επεκταθεί στις τρείς
πρώτες τάξεις του γυμνασίου και στις άνώτερες
τάξεις παρέχονται τέτοια βοηθήματα ώστε να
μη στεροδνται οί άποροι τήν ευκαιρία για μόρ-
φωση. Παράλληλα, για τήν ποιοτική βελτίωση
της Μέσης εκπαίδευσης, μεώνεται σταθερά ή
άναλογία μαθητών κατά καθηγητή (τό 1973 ή-
ταν 20.8), προωθόνται σ' όλους τούς κλάδους
των μαθημάτων σύγχρονες μέθοδοι διδασκαλίας
και έξοπλίζονται τά σχολεία με ποικιλία μέσα για
να γίνει ή σχολική έργασία δημιουργική, έχουν
τροποποιηθεί δραστικά οί κανονισμοί προαγωγι-
κών και άπολυτηρίων έξετάσεων, όπως και τό
σύστημα αξιολόγησης των μαθητών, γίνεται ά-
ναθεώρηση των αναλυτικών προγραμμάτων και
γενικεύεται σταθερά ή μικτή φοίτηση. Τήν ποιο-
τική βελτίωση έγγυάται και τό πνεύμα πειραμα-
τισμού και έρευνας που ύπάρχει σε πολλούς το-
μείς όπου πολλά ακόμα μπορούν και πρέπει να
γίνουν, γιατί ή εκπαίδευση είναι μία «ένεργός
μορφή ζωής και συνεχής διαδικασίας, που δέν
τερματίζεται ποτέ ούτε και μπορεί να φθάσει τό
τέλειο ή ιδανικό».

Στη νέα φάση της εθνικής μας ζωής, όπου
όλοι πρέπει να στρατευθούμε για να μη μείνει
μόνομα ό Άτίλιας στην Κύπρο, ή εκπαίδευση
πρέπει να έργαστεί για να έδραιωθούν τά δημο-
κρατικά ιδεώδη που-ταλαιπωρήθηκαν άφάνταστα
από τις παρεμβάσεις των εδω εκπροσώπων της

χούνας. Η προσήλωση στις δοκιμασμένες δημοκρατικές αρχές, που αποτελεί τιμητική παράδοση για την πλειοψηφία των κυπρίων εκπαιδευτικών, θα διασφαλίσει τον μακροχρόνιο αγώνα της ηγεσίας και του λαού από ρήγματα επικίνδυνα.

ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΩΓΑΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ»

Μέσα στο 1975 η γνωστή σειρά «Κείμενα και Μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας», που εκδίδεται από το 1961 κάτω από τη διεύθυνση του καθηγητή Γ. Θ. Ζώρα, έφτασε στο εκατοστό της τεύχος, προσθέτοντας νέες μελέτες ή παρουσιάσεις χειρογράφων και άλλων κειμένων σχετικών με τη νεοελληνική ιστορία και λογοτεχνία. Οι εργασίες αυτές, πολλές από τις οποίες είναι άνατοπα από το περιοδικό «Παρνασσός», γράφονται από Έλληνες και ξένους ελληνοιστές και φωτίζουν σημαντικές πτυχές της νεώτερης ζωής μας, κατά τρόπο συχνά άποκαλυπτικό και πολύ χρήσιμο.

Από τα τεύχη 91 ως 100 τα πρώτα πέντε εκδόθηκαν το 1974 και τα υπόλοιπα το 1975. Πέντε από τις εργασίες είναι του καθηγητή Ζώρα, ενώ οι άλλες πέντε γραφτήκαν από ισάριθμους μελετητές.

Αρ. 91. Γ. Θ. Ζώρα, «Ο Αλέξανδρος Μαντζόνι και οι λόγιοι της Επτανήσου» (1974). Ο μελετητής παρουσιάζει τις σχέσεις ανάμεσα στον Ιταλό Αλέξανδρο Μαντζόνι και διακεκριμένους λόγιους της Επτανήσου, τον Α. Μουστοξύδη, τον Γεώργιο Μαρκορά, τον Δ. Σολωμό και τον Ίουλιό Τυπάλδο. Ο Μαντζόνι, κυρίαρχη πνευματική μορφή του 19ου αιώνα στην Ιταλία, άρχηγός του Ιταλικού ρομαντισμού, σημαντικώτατος ποιητής και πρώτος πεζογράφος της πατρίδας του στην εποχή του, επηρέασε πολλούς στα χρόνια του, όχι μόνο συμπατριώτες του αλλά και Έλληνες που είχαν κάποιο δεσμό με την Ιταλία και τα Ιταλικά γράμματα. Από τους λόγιους της Επτανήσου που αναφέρθηκαν πιο πάνω, άλλοι ήρθαν σε άμεση ή έμμεση επαφή μαζί του και άλλοι τον γνώρισαν προσωπικά. Στη μελέτη εκτίθενται ο στενός δεσμός φιλίας του με τον Μουστοξύδη, το ποίημα που έγραψε ο Γεώργιος Μαρκοράς (πατέρας του Γεράσιμου Μαρκορά) στο θάνατο του Μαντζόνι, οι επιδράσεις του Μαντζόνι στο Σολωμό και η συνομιλία Μαντζόνι—Τυπάλδου, με τις απόψεις του πρώτου για τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια και τη νεοελληνική γλώσσα (σελίδες 23).

Αρ. 92. Γ. Θ. Ζώρα, «Εκθεσεις περιτήσης εν Επτανήσω κατ'ασεως επί έρμωσσειας Μαίτλανδ κατ'άσ παραμονάς της Έλληνης» (1974). Στην αρχή της εργασίας γίνεται ανα-

φορά στο πολιτειακό καθεστώς της Επτανήσου κάτω από την αγγλική κατοχή (1815) και παρουσιάζεται ο πρώτος διοικητής (άρμοστής) Μαίτλανδ, αυθαιρέτος και δικτατορικός χαρακτήρας και επί πλέον σκληρός μισέλληνας, ιδιαίτερα καταπιεστικός μετά την έκρηξη της Επανάστασης. Εντυπωσιακή μαρτυρία της καταπιεστικής αρμοστείας του Μαίτλανδ πάνω στο λαό της Επτανήσου αποτελούν τα τρία έγγραφα—όπομνήματα που έστειλε στον Καγκελλάριο του Παπικού Κράτους στη Ρώμη (Βατικανό), καρδινάλιο Ercole Consalvi ο πρόξενος της Αγίας Έδρας στην Κέρκυρα Carlo de Ribas—Pieri. Τα έγγραφα αυτά, που άνηκουν στα έτη 1817—1819 περιγράφουν ζωντανά και επικρίνουν την αγγλική πολιτική στην Επτανήσο. Το πρώτο έγγραφο αναφέρεται στην παραχώρηση της Πάργας από τους Άγγλους στους Τούρκους. Το δεύτερο στην άστική νομοθεσία του Μαίτλανδ που αποσκοπούσε στην έξουθένωση των άνωτερων κοινωνικών τάξεων των νησιών. Το τρίτο πάλι στη διακυβέρνηση της Ίονίου Πολιτείας και στην έπιχειρημένη παραχώρηση της Πάργας στον Άλη Παζά. Τα όπομνήματα αυτά είναι συγκλονιστικά άποκαλυπτικά για την αγγλική πολιτική στα Επτανήσα και των δύσκολων ημερών που περνούσαν οι κάτοικοί τους, που δεν είχαν τη χειρότερη τύχη του τουρκικού ζυγού. (σελίδες 27).

Αρ. 93. Ζαχ. Τσιρπανλή, «Οι Έλληνες εντός της "Sacra Congregatio de Propaganda Fide"» (1974). Η εργασία έχει τον όπομνιτικό «συμβολή στη μελέτη του θρησκευτικού οθμανισμού» και αποτελεί άνακωιωση στο τρίτο Διεθνές Συνέδριο Σπουδών Νοτιοανατολικής Εύρώπης, που έγινε στο Βουκουρεστί το Σεπτέμβριο του 1974. (Η άνακωιωση έγινε στα Ιταλικά). Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι πρέπει να έρευνηθί ή εκδοτική δραστηριότητα των Έλλήνων λόγιων του 17ου αι. και ή επίδραση του έργου τους στις εθύτερες μάζες του λαού, εξειδικεύει το θέμα σε μια ομάδα βιβλίων γραμμένων με προπαγανδιστικό θρησκευτικό σκοπό, μέσα στο γενικό κλίμα του άνταγωνισμού καθολικών και διαμαρτυρούμενων για τον προσηλυτισμό των ορθόδοξων των Βαλκανίων. Στο πλαίσιο αυτό έντάσσονται τα βιβλία που εκδόθηκαν έλληνοιστι με έξοδα του Ίδρύματος «Sacra Congregatio de Propaganda Fide», που ίδρυσε ο Πάπας Γρηγόριος ΙΕ' στα 1622. Τα βιβλία αυτά άπευθιόνμενα στους Έλληνες της Ιταλίας και των τουρκοκρατούμενων περιοχών, άποτελούσαν οργανωμένη διεύθυνση του Βατικανού στον ελληνικό κόσμο. Ο συγγραφέας της μελέτης εξετάζει τα 45 βιβλία που εκδόθηκαν από την «Propaganda» τον 17ον αιώνα. Τα βιβλία αυτά έχουν περιεχόμενο κυρίως δογματικό και είναι τριών κατηγοριών: 1) κατηχητικά και ήθοπλαστικά, 2) έπιστημονικά δογματικά, 3) φυλλάδια με όμολογίες πίστωσης που έπρεπε να διαβάσουν και να υπογράψουν όσοι ορθόδοξοι δήλωναν ύποταξη στον Πάπα. Συνοφίζονται κατάπι και αξιολογούνται οι δραστηριότητες της «Propagandas», εκτίθεται ο τρόπος διάδοσης των

βιβλίων αυτών ανάμεσα στους Έλληνες, οι αντιδράσεις των ορθόδοξων και η μακρόχρονη πάλη ανάμεσα στις δύο Εκκλησίες, που ενέπλεξε και τους προτεστάντες. Ξερίζει με σημειωθή ότι και η Κύπρος περιλαμβανόταν στους στόχους προπαγάνδας της Καθολικής Εκκλησίας. Δείγματα της προσπάθειας αυτής του Βατικανού δρύνονται σε κατάλογο βιβλίων προς διάδοση, που παραθέτει ο μελετητής: Στα 1650, στα 1662 και γύρω στα 1673 αντίστοιχως, ο καθολικός μισσιονάριος στην Κύπρο Giovanni Battista da Todi, ο ίδιος άργότερα σαν λατίνος επίσκοπος Πάφου, και ο Κοσμάς Μαυρουδής, μητροπολίτης Κιτίου και Αμαθύντων, ζήτησαν και παίρνουν σημαντικό αριθμό αντιτύπων των εκδόσεων της «Congregatio» για την παπική προπαγάνδα στην Κύπρο. Η εργασία του Τσαρπανλή, άριστα τεκμηριωμένη και πλούσια σε πληροφορίες, ρίχνει πολύ φως σε μία περίοδο της Ιστορίας του Έλληνισμού, που, όπως σημειώνει ο μελετητής, «θυμίζει αρκετά τις σημερινές προπαγανδιστικές μεθόδους». (σελίδες 27).

Αρ. 94. Νάσου Βαγενά, Η Γενεαλογία της «Κίχλη» (1974). Πρόκειται για μία σύντομη αλλά πυκνή μελέτη, που προδίνει βαθιά γνώση του θέματος, άφιερωμένη στην αναζήτηση του βαθύτατου πυρήνα και των επιδράσεων που δόθηκαν στην σύνθεση του δράματος ποιήματος του Σεφέρη «Κίχλη». Όμολογώντας πρώτα τη δυσκολία του ποιήματος και δίνοντας στη συνέχεια κάποιες αξιωματικές θέσεις γύρω από το πρόβλημα και τις δυνατότητες της έρμηνείας λογοτεχνικών δημιουργημάτων, τοποθετεί την «Κίχλη» μέσα στο σύνολο της σεφερικής ποίησης. Προσδιορίζει κατόπι τα στοιχεία που αποτελούν το συναισθηματικό υπόστρωμα του ποιήματος, σύμφωνα με το χρόνο, το χώρο και τις άμεσες επιδράσεις βιβλίων που απαχόλησαν τον Σεφέρη στα 1946, στον Πόρο όπου συνέλαβε και έγραψε το ποίημα. Οι διαπιστώσεις και έμβασήσεις του Βαγενά στηρίζονται σε κείμενα αποκαλυπτικά του ίδιου του Σεφέρη, γραμμένα ανάμεσα στα 1949 και 1973 (εταν μεταθανάτια εκδόθηκε το βιβλίο του «Μέρες του 1945—1951»), σε μελέτες άλλων για την «Κίχλη» ή το γενικότερο σεφερικό έργο, στα έργα των Eliot και Ezra Pound, στη φιλοσοφία της Ανατολής, στους Έλληνες από τον Όμηρο ως το Καβάφη και άλλα. Με παράθεση των σχετικών αποσπασμάτων καταφαίνονται οι άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις. Η όλη εργασία είναι σφιχτοδεμένη, συστηματική, ιδιαίτερα διαφωτιστική, και αποτελεί μίαν από τις πιο σημαντικές της δεκάδας αυτής των «Κειμένων και Μελετών» Νεοελληνικής Φιλολογίας». (σελίδες 26).

Αρ. 95. Γ. Θ. Ζώρα, Ο Ν. Θωμαζαίος και η Νεώτερη Ελλάδα (1974). Στη μελέτη αυτή, γραμμένη στα 100 χρόνια από το θάνατο του Θωμαζαίου, επισημαίνεται στην αρχή η μοναδική αγάπη και οι στενοί δεσμοί (πνευματικοί, φιλικοί, οικογενειακοί) του Tommaseo με την Ελλάδα, άμεσα μετά την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους. Ξετίθεν-

ται οι τομείς επαφής του με την Ελλάδα και της δράσης του για την προβολή της, καθώς και η περίοδος της εξορίας του στην Κέρκυρα. Για όλα αυτά χρησιμοποιούνται σαν μαρτυρίες κείμενα του ίδιου του Θωμαζαίου, τα πλείστα γραμμένα στην ελληνική. Όλα αυτά τα κείμενα, καθώς έχουν ανθολογηθή από τον καθηγητή Ζώρα, προδίδουν την πλούσια φιλολογική κατάρτιση του φιλέλληνα λόγιου, την ανεξάντλητη αγάπη του προς την επτανήσια γυναίκα του, το βαθύ ενδιαφέρον του για ό,τι ελληνικό και την έγνια του για γόνιμες συνθέσεις των ευρωπαϊκών ρευμάτων και της ελληνικής παράδοσης με στόχο έναν νέο νεοελληνικό πολιτισμό. (σελίδες 31).

Αρ. 96. Γ. Κεχαγιόγλου, Ο Φτωχολέοντας της «Φλογέρας τοῦ Βασίλιᾶ» (1975). Συμβολή στην εξέταση των βυζαντινῶν πηγῶν τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασίλιᾶ» τοῦ Κ. Παλαμᾶ θεωρεῖ τὴν ἐργασία τοῦ Γ. Κεχαγιόγλου, ἐξετάζοντας τὴ μορφή τοῦ «Φτωχολέοντα», πού ὁ Παλαμᾶ εἰσάγει στὸν ΙΑ' Ἀῶγο τῆς «Φλογέρας». Ὁ μελετητὴς ἀνατρέπει στὸ βυζαντινὸ κείμενο «Αἶνιγμα Λέξεων Λέοντος τοῦ Σοφωτάτου», ὅπου συναντᾶ ὄχι μόνον τὸ πρόσωπο τοῦ «Φτωχολέοντα» ἀλλὰ καὶ μιὰν ἐκτενῆ ἐπίδραση λέξεων καὶ φράσεων τοῦ κειμένου στὸ λόγο τοῦ Παλαμᾶ. Στὴν προσπάθεια ἑμως ταύτισης τοῦ Φτωχολέοντα με συγχεκριμένο βυζαντινὸ αυτοκράτορα, δὲν καταλήγει σὲ συγχεκριμένο συμπέρασμα. (σελίδες 15).

Αρ. 97. Γ. Θ. Ζώρα, Ἐπιφανίους Ἀημητριάδου Ἀνέκδοτα Κείμενα (1975). Ὁ Ἐπιφάνιος Δημητριάδης, τοῦ ὁποῦ ἐξή κείμενα παρουσιάζονται στὸ τεῦχος αὐτὸ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγνωστούς Ἑλληνες λόγιους καὶ δασκάλους τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα. Δίδαξε σὲ πολλὰ μέρη, ὑπηρέτησε στὶς Ἡγεμονίες μετὰ Πήγα, ἔγινε Φιλικός, πρόφερε στὴν Ἐπανάσταση καὶ ἔγραψε ἔργα με ποικίλο περιεχόμενο, κυρίως διδασκτικὴ ποίηση. Τὰ κείμενα τοῦ: τρία κηρύγματα, μιὰ προσφώνηση στὸν Ἡγεμόνα Μουρούζη, δύο ἐπιστολές στὸν Ἰωάννη Παλαμᾶ καὶ μιὰ σειρά ἀποφθεγμάτων, δείχνουν τὴ λόγια μάρτυσή του, τὴν ἐπίδραση τῶν κλασσικῶν καὶ πατερικῶν κειμένων καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπές ὕφος τοῦ. Ἡ ὄλη προσωπικότητά του, ὅπως προβάλλεται ἀπὸ τὰ ἐκδιδόμενα κείμενά του, προσμαρτυρεῖ τὴν τεράστια προσφορά τῶν λογίων τῆς δουλείας στὸ χεμαζόμενο Ἔθνος. (σελίδες 20).

Αρ. 98. Νικ. Κ. Βλάχου, Στέφανος Κανέλλος (1975), Ὁ Στέφανος Κανέλλος, πού ἔζησε στὶς ἀρχές τοῦ 19' αἰ. καὶ πέθανε σὲ ἡλικία μόνον 31 ἐτῶν (1792—1823), ὑπῆρξε ἀγωνιστὴς σὲ πολλὰ πεδία. Ὁ μελετητὴς παρουσιάζει τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Κανέλλου (σπουδές, φιλολογικὴ ἐργασία, ἐθνικὴ διαφωτιστικὴ δράση, μύηση στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, προσφορά ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν στὸ λαό, ἐπισημονικὲς ἱατρικὲς διατριβές, ποικιλίτροπη ὑποδοχὴ τοῦ Ἀγάνα τοῦ '21, διδασκτικὸ ἔργο, συνεργασία μετὰ τὸν Ἀλόγιο Ἐρμῆ) καὶ ἀσχολεῖται ιδιαίτερα μετὰ τὴ δραστηριότητά

του Κανέλλου στη σύνθεση και μελοποίηση θουρίων και άλλων ποιημάτων, που τον τοποθετούν πλάι στο Ρήγα Φεραίο. Προχωρεί κατόπι στο διδακτικό και έθνεργετικό του έργο, τη διπλωματική του δράση στον ερωπαϊκό χώρο ύπέρ του Αγώνος, τη συμμετοχή του στις μάχες των παραδουναίων περιοχών, την πολιτική του δράση στην επαναστατημένη Ελλάδα και τη μετάδασή του στην Κρήτη για προσφορά ιατρικών υπηρεσιών στην επιδημία πανώλους (που υπήρξε και αίτια του θανάτου του). Όλη αυτή η πυκνή ζωή μόλις 30 χρόνων δίνεται με πολλή σαφήνεια και τεκμηρίωση από τον μελετητή που μάς φωτίζει έτσι άλλη μια σημαντική μορφή της περιόδου της Παλιγγενεσίας. (σελίδες 22).

Αρ. 99. Γ. Θ. Ζώρα, Στέφανο Κομμνητά Ανέκδοτοι Έπιστολάι (1975). Ο Στέφανος Κομμνητάς ήταν Θεσσαλός λόγιος και δάσκαλος, φανατικός υποστηρικτής του άττικισμού. Οι παρατιθέμενες στη μελέτη επιστολές του αναφέρονται σε θέματα γλώσσας και παιδείας και έχουν σταλή σε διάφορα πρόσωπα στα χρόνια 1814—1816. Στις επιστολές αυτές ο Κομμνητάς υποστηρίζει την πατροπαράδοτη μορφή και προσφορά της Έλληνικής γλώσσας, καταφέρεται έναντιον της έρασμακικής προφοράς, τονίζει τη σημασία της Έλληνικής Παιδείας και έπαινει τις προόδους στη διδασκαλία και άγωγή στο Γυμνάσιο του Ίασιού. Οι επιστολές του Κομμνητά, σε δύσκολη συχνά άττική γλώσσα, είναι ένδεικτικές των τάσεων του άττικισμού στα χρόνια εκείνα του γενικότερου γλωσσικού φανατισμού, που δδηγούσε στη φυσική αντίδραση και των υποστηρικτών της λαϊκής γλώσσας και των Κοραϊστών. (σελίδες 23).

Αρ. 100. Μαρίας Μαντουβάλου, Σπυρίδων Βασιλειάδης (1975). Η έργασία αυτή της Μαρίας Μαντουβάλου αποτέλεσε το κείμενο ανακοίνωσης της στο Α΄ Συνέδριο Άχαικών Σπουδών στην Πάτρα και δημοσιεύθηκε στον «Παρνασό» του 1975 για τα 100 χρόνια από το θάνατο του Βασιλειάδη (1874). Η ιδιαίτερη σχέση της συγγραφέως με τον ποιητή ορίζεται στο ότι διευθύνει τις Νυκτερινές Σχολές για έργαζόμενα παιδιά, που ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία του Βασιλειάδη πριν από 100 και περισσότερα χρόνια. Στην άρχή δίνει μερικά κείμενα του Βασιλειάδη για να διαγράφη μέσα από αυτά τις ιδέες που κίνησαν τη ζωή του ποιητή. Και διαπιστώνει ότι βασικός προσανατολισμός του ήταν η επικοινωνία με το λαό και η βελτίωση του λαού. Αυτή η πλευρά του έργου του Βασιλειάδη ενδιαφέρει ιδιαίτερα τη μελετήτρια: να ανακαλύψη, να προσδιορίση τους ειδικούς κοινωνικούς όρους που έκτρέφουν το έργο του ποιητή. Και βρίσκει ότι και στο λογοτεχνικό του έργο και με έργα πρακτικά ο συγγραφέας της «Γαλάτειας» συμπύκνωσε την κοινωνιολογική του θεώρηση της ζωής. Η μελετήτρια έχθετεί τα έπι μέρος των δραστηριοτήτων αυτών, την προσήλωσή του στη δημοτική ποίηση σαν τη γνησιότερη έθνική πα-

ράδοση, την ανοιχτή ματιά του απέναντι στις καινούργιες ιδέες που έφταναν από την Εδρώπη κ.ά. Με την έργασία της αυτή η Μαντουβάλου μάς δίνει τον Βασιλειάδη σε μία νέα του διάσταση, εκείνη του κοινωνικού έργατη που εντάσσει και την τέχνη του και την όλη δραστηριότητα της νεανικής ζωής του στην προσπάθεια για την πραγμάτωση των ιδεωδών της Έλευθερίας, της μόρφωσης, της δικαιοσύνης και της ισότητας. Θα πρέπει να προστεθί η τόλμη της μελετήτριας να άρνιέται καθιερωμένες άποψεις και να κρίνη άυστηρά καθιερωμένα πρόσωπα της λογοτεχνίας και της κριτικής μας. (σελίδες 24).

ΓΕΝΙΚΑ

Στη «Λευκή Βίβλο» του Χαλλιιορή (1976) περιλαμβάνονται ποιήματα για την Κύπρο. — Στην «Ηπειρωτική Έστία» (άρ. 291—292) ο Δημ. Σιωμόπουλος σχολιάζει την δεύτερη επέτειο της εισβολής στην Κύπρο. — Στη «Μακεδονική Ζωή» (άρ. 125) σχολιάζονται ο «Κυπριακός Λόγος» και η «Κυπριακή τραγωδία 1974—75» του Χρ. Παπαχρυσόστομου. — Στη «Νέα Δομή» (άρ. 5) δίνεται περίληψη του άρθρου του Γ. Φ. Πιερίδη για τον Νίκο Νικολάδη. — Στο ίδιο τεύχος ποιήματα του Ν. Κρανιδιώτη. Στο ίδιο τεύχος κριτική της Έλλης Παιονίδου για τα «Δημόδη κυπριακά άσματα έξ ανεκδότων συλλογών του 10΄ αιώνος» του Θ. Παπαδόπουλου. — Στην «Εθόνη» (άρ. 58) δημοσιεύεται ο πρόλογος που πήξε στη γαλλική έκδοση του βιβλίου «Παντέρμη Κύπρος» του Παντ. Πρεβελάκη. — Στην «Τριφυλική Έστία» (άρ. 11) ο Δ΄ Πιτταράς γράφει για την Κύπρο. — Στο όγγρικό περιοδικό «Helikon» (1975, σ. 141) ο Papp Arpad δημοσιεύει κριτική για την «Έπιγραφία» της «Έθνικής Έταιρίας Έλλήνων Λογοτεχνών Κύπρου». — Στο βιβλίο του Άπ. Ζορμπά «Λαμπρά Πάλλα» περιλαμβάνονται έξι διηγήματα με θέματα από την Κύπρο και τρία ποιήματα για την Κύπρο.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

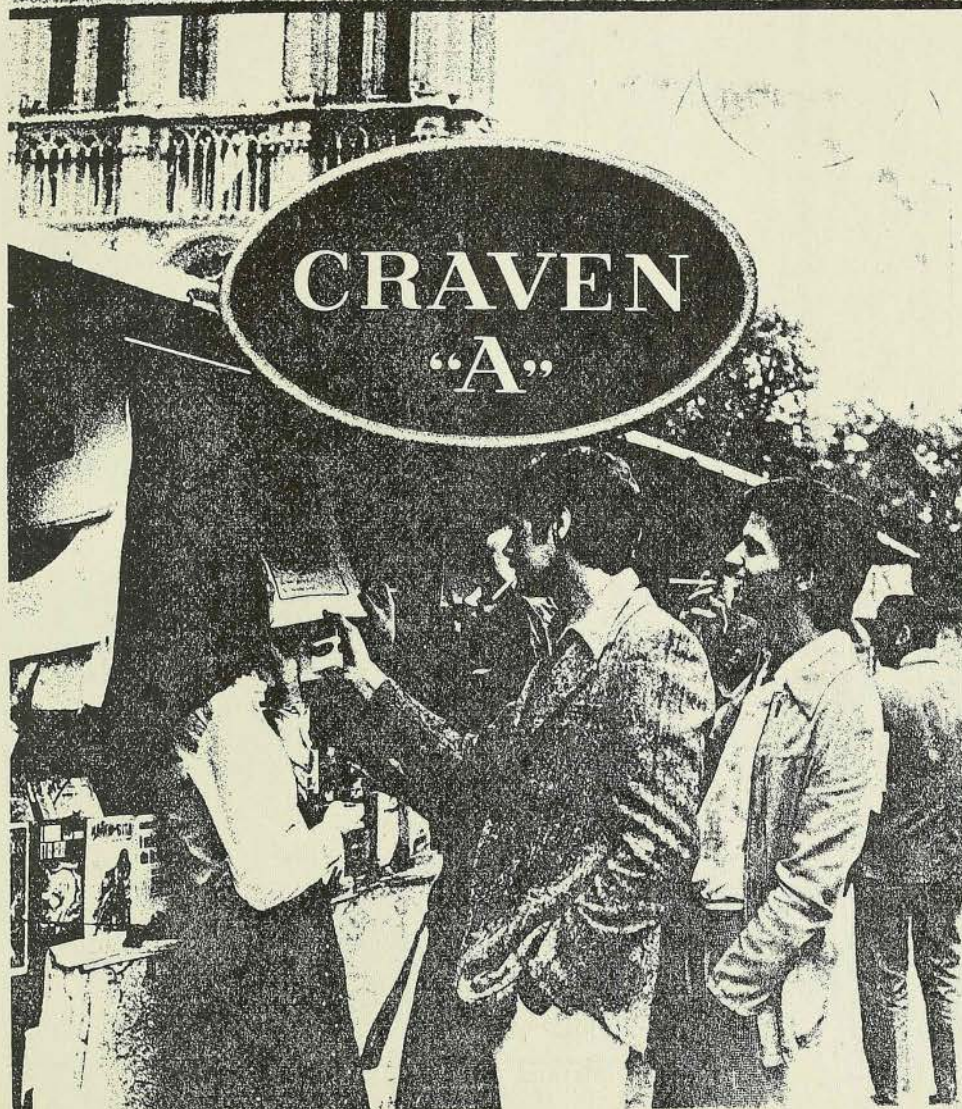
Στο σημείωμα του Ι. Μ. Χατζηφώτη για «το Θέατρο του Ζακόπουλου», που δημοσιεύεται στο τεύχος μας άρ. 190—192, σελ. 356, να διορθωθούν στα εξής:

α΄ Τελευταία γραμμή της α΄ παραγράφου: «στο άλλοτινó της έπίπεδο».

β) Τέταρτη γραμμή της ε΄ παραγράφου: «τόν δικό της χαρακτήρα».

γ) Τρίτη γραμμή της ε΄ παραγράφου: το «ο» να διαγραφί.

Σ' όλο τόν κόσμο...
άνθρωποι μέ τά ίδια γούστα.

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

